

Christoffer af Bayern som unionskonge

AF

AKSEL E. CHRISTENSEN

Baggrund

I vinteren 1439-40 formede spørgsmålet om union og kongefællesskab mellem de tre nordiske riger sig mere problematisk end nogensinde før.¹ Erik af Pommerns mangeårige stridigheder med stormændene, de gejstlige som de verdslige, var endt med, at 34 af hans danske rigsråder og mænd den 23. juni 1439 havde opsagt ham huldskab og troskab, og omkring den 1. oktober samme efterår fulgte svenskerne deres danske kollegers eksempel. Derimod fastholdt nordmændene deres troskab

---

Ved sin død i 1981 efterlod Aksel E. Christensen sig et uafsluttet ms. til den nordiske unions historie 1439-71, en fortsættelse af hans *Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439*, København 1980. Manuskriptets første del har et så færdigt præg at dets offentliggørelse må anses for både forsvarlig og ønskelig. Det fuldstændige manuskript er afleveret til Rigsarkivet og tilgængeligt for interesserede forskere.

Esben Albrechtsen

¹ Det følgende er et sammendrag af de sidste kapitler i min bog *Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439* (1980), hvor kildehenvisninger og argumentation er meddelt. Omtrent samtidig udkom Jens E. Olesens doktorafhandling *Rigsråd. Kongemagt. Union. Studier over det danske rigsråd og den nordiske kongemagt 1434-1449* (1980), hvis første storkapitler i tid og indhold falder sammen med slutningen af mit arbejde. Fremlæggelsen af kildematerialet er her mere omfattende og detaljeret end i min bog, men den har ikke på noget punkt ændret min opfattelse. Den flittige redegørelse for rigsråder, lensmænd og beseglinger af dokumenter i Bilag I-III kunne måske efter grundig prøvelse have foranlediget nuanceringer, hvor jeg har måttet vurdere rigsråd og stormænd som helheder. Polemikken mod mig (s. 105) er aldeles forfejlet, hvor fejl citering (»fast hovedanklage« gengives med »en egentlig anklage«) og misopfattelse har ført til, at vurderinger, der fremtræder som hans egne, faktisk forlængst er udtrykt af mig, dels i *Kongemagt og Aristokrati. Epoker i middelalderlig dansk statsopfattelse indtil unionstiden* (1945) og dels i den der bebudede specialafhandling *Erik af Pommerns danske kongemagt* (Scandia XXI, 1951-52, s. 44-60), der findes i uforandret genoptryk i Aksel E. Christensen: *Danmark, Norden og Østersøen. Udvalgte afhandlinger* (1976, s. 65-78). Ved udgivelsen af Olesens bog forelå manuskript i renskrift til dette. Olesens detaljerede værk har på intet punkt ændret min tekst bortset fra noterne, hvor jeg på vigtigere punkter henviser til Olesens værk, dels hvor det supplerer væsentligt, dels hvor min opfattelse afviger betydeligt; men jeg afstår fra enhver vurdering af Olesens afhandling.

mod deres gamle arvekonge, selv om han i sin ophøjede fornærmethed havde trukket sig tilbage til sit gotlandske Visborg. Herfra tilstod han ved en kundgørelse af 3. september 1439 sit norske folk det selvstyre, som dets ledere havde anmodet ham om. Samtidig udnævnte han den mægtige og ansete ridder Sigurd Jonsson til drotsete og overdrog ham fuld kongelig myndighed.

Forud for opsigelsen havde de danske råder sikret sig tilsagn fra kong Eriks søstersøn, den 23-årige hertug Christoffer af Bayern, at han som den nærmeste af dansk kongefastamning ville komme dem til hjælp i deres vanskelige situation, i første omgang dog kun som regent. Men allerede ved denne første henvendelse bandt man sig til sidenhen at gøre ham til hans morbroders efterfølger som dansk konge. De nærmere betingelser aftales under et møde i Lübeck i sommeren 1439, hvorefter danske råder og stormænd på et møde i København i slutningen af juli hyldede den unge hertug som rigsforsender.² De danske råder handlede her alene på vegne af deres eget rige, men de kan have vidst, at et flertal af de svenske råder var indstillet på samme løsning. For kun et par uger før den danske opsigelse havde svenskerne på et møde i Stockholm i rigsforsenderen Karl Knutssons fravær besluttet sig til at udskifte Erik af Pommern med hertug Christoffer som regent. De svenske råder afstod imidlertid fra en umiddelbar afsættelse og tilbød kong Erik, at han kunne bevare sin kongetitel og nyde en årlig pension, dersom han ville overlade sin søstersøn at regere på sine vegne; kun hvis han ikke ville acceptere dette tilbud, ville afsættelse følge omgående, og i så fald ville man antage hertug Christoffer som svensk konge.

Kong Erik svarede aldrig på henvendelsen, men den ærgerrige Karl Knutsson, der stiledede efter at lade en kongetitel træde i stedet for rigsforsenderskabet, fik behændigt de moderate rigsråders plan forpurret, idet han stadig i forhandlinger og agitation stillede velsignelsen ved en »inländsk« konge op imod et fordærligt fremmedvælde, så der opstod en vid kløft mellem de moderate rådets beslutning og dens virkeliggørelse. Over for det ubeslutsomme og nølende Sverige stod et passivt Norge, der ved sin konsekvente udebliven fra de berammede unionsmøder stadig havde saboteret sine broderriegers bestræbelser på at fastlægge et nyt og fastere grundlag for det nordiske fællesskab. Nordmændene havde således undladt at sende repræsentanter til mødet i Kalmar i sommeren 1438, hvor svenske og danske stormænd derfor måtte nøjes med at vedtage nogle ganske enkle grundprincipper for en nordisk union i stedet for en detaljeret udformning af samme type som

² Nærmere om rigsrådsmødet juli 1439 hos Olesen s. 118 ff.

det anonyme og udaterede udkast, der forelå, og uden hensyn til om der kunne opretholdes kongefællesskab eller ikke. Nordmændene holdt sig ligeledes borte fra mødet i Jönköping i november 1439, hvor broderrikerne ønskede at forhandle om mulighederne for at få en ny unionskonge.

Til den splittede unionspolitik svarede et opløst forfatningsgrundlag. Unionsbrevet fra Kalmarmødet i 1397, der længe havde været henlagt uden retsgyldighed, men som i midten af 1430'erne blev fremdraget og ophøjet til midlertidigt at danne grundlov for det nordiske fællesskab, var under forhandlingerne om en ny unionsakt atter gledet i baggrunden, selv om den stadig betragtedes som det juridiske grundlag. Til afløsning af kong Eriks faktisk udøvede *regimen regale*-styre efter kroningsbrevets principper ønskede man nu at få en i enkeltheder udformet unionsforfatning ud fra et udpræget *regimen politicum*-princip. Under de foreliggende omstændigheder blev resultatet alene den meget vage dansk-svenske vedtagelse i Kalmar af 9. juli 1438; der skal god vilje til at kalde dette aktstykke en unionsforfatning.

1438-akten er en principiel proklamation, men den rummer kun de mest nødtørftige fællesskabsanliggender, der end ikke opretholdt kravet om en fælles konge. Nærmere betragtet indskrænkedes »den evige union« til et fredsforbund, der indadtil var udbygget med fælles fredløshed og udadtil indeholdt en mulighed for – men ikke pligt til – gensidig forsvarshjælp, dvs. udgjorde et betinget forsvarsforbund. Endelig var der som sidste artikel indføjet en bestemmelse om, at der ikke i noget enkeltrige måtte foretages kongevalg, før der havde været afholdt et møde, hvor sagen havde været drøftet med de to andre. Artiklen om kongevalg lyder: »Da skal ikke et rige kejse eller vælge konge, før de (alle tre riger) har været sammen med fuldmagt af rigerne«: det rige, der »først behøver eller begærer konge at vælge«, skal indbyde de andre riger »til bejligt sted og tid at overveje, hvad der er nytteligst at have, én konge eller flere«.

I konsekvent iagttagelse af vedtægten i Kalmar blev der efter danskerne opsigelse af kong Erik indkaldt til forhandlingsmøde. På sit møde i Tälje den 1. oktober 1439 gav det svenske rigsråd i hvert fald fuldmagt til en delegation, der på et fællesnordisk møde i Jönköping skulle forhandle med danske og norske kolleger om de brændende punkter, der stod på dagsordenen: »rigernes sammenbinding og kongeudnævnelse«. Da imidlertid nordmændene stadig undlod at sende repræsentanter, mens vedtægten krævede alle tre rigers deltagelse ved møde om valg af konge, kunne man den 3. november i Jönköping ikke gennemføre mere end at stadfæste artiklerne fra Kalmarmødet samt indkalde til et nyt nordisk

forhandlingsmøde. Som tid og sted fastsatte man midsommer 1440 i Kalmar, men nu med den advarende tilføjelse i indkaldelsen, at danske og svenske delegerede ville handle på egen hånd angående »konge at vælge«, dersom nordmændene endnu en gang udeblev.

Christoffer af Bayerns vej til unionskongedømme: Danmark

Hertug Christoffers vej til fællesnordisk kongeværdighed skulle imidlertid ikke komme til at forløbe så glat og programmæssigt som planlagt i Jönköping. Der opstod komplikationer i alle tre riger, denne gang overraskende nok først og mest vidtrækkende ved en separat dansk afgørelse. For at Norge stadig holdt sig tilbage fra unionsforhandlinger kunne næppe have undret indbyderne, især da Erik af Pommern i september havde tilstået nordmændene det ønskede selvstyre med egen drotsete og kansler. Det kan næppe heller have virket overraskende, at Karl Knutsson i Sverige af al magt udbyggede sin styrke militært, alt mens han agitatorisk søgte at opflamme folket til at kræve en indfødt valgt til konge – ham selv. Derimod må det have virket som et chock for unionsvennerne i de to andre riger at erfare, at de danske råder og stormænd nu brød alle aftaler om afholdelse af et nordisk fællesmøde før kongevalg, idet de ved et regulært kongevalg på et landstingsmøde i Viborg den 9. april 1440 lod deres rigsforstander hertug Christoffer hylde som dansk konge.³

Men netop i foråret 1440 tegnede situationen i Danmark sig så alvorlig, at der forelå tvingende grunde for de danske råder til at træffe en beslutning, der satte hensynet til deres eget riges velfærd over hensynet til unionens tarv, for indadtil som udadtil var rådets interimsstyre hårdt trængt af vanskeligheder, der kun lod sig overvinde ved en konges medvirken. Indrepolitisk savnedes en kongelig autoritet især af hensyn til de bondeuroligheder, der siden 1437 – året efter bruddet mellem kong Erik og hans danske råder – havde hærget i Danmark, og som år efter år blev stadig voldsommere og farligere, og som bredte sig til alle rigets dele. Som alle europæiske bondeopstande fra omkring samme tid var de danske motiveret med skattetryk, og som disse kom de til udtryk i det øjeblik centralmagten i riget forekom svækket; men modsat de svenske, der fortrinsvis var rettet mod de fremmede fogeder, var de danske vendt mod egne landsmænd, de højadelige lensmænd og godsherrer.

³ Om kongehyldningen i Viborg se foreløbig håndfæstning, kongeed m.m. i *Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv II*, udg. af C.F. Wegener (1856) s. 40ff. nr. 12.

I indbydelsen til hertug Christoffer skildrede de danske råder og stormænd i oktober 1438, hvorledes »almuen« straks efter kong Eriks bortrejse »rejste sig, først i Sjælland og siden over al Danmark, imod alt klerkeriet og hele ridderskabet, så vi daglig lever vort livs fare med dem og ikke kan få nogen rettighed af dem«. Anklagen forstærkedes den følgende juni i opsigelsesbrevet til kong Erik. Her hedder det først: »Almuen er nu i somme lande (dvs. i flere landsdele) med vold og urette oprejste mod alle rigets mænd (dvs. herremænd), og besynderligen mod deres egne herrer og husbønder, imod ære og ret, dem og os alle til fordærlig skade«. Denne åbenlyse kendsgerning forbindes umiddelbart med en beskyldning mod kong Erik: »og de siger åbenlyst, at de har det af Eders og hertug Bugislavs tilskyndelse«. Hertil føjes yderligere en klage over det kongeløse riges splittelse: »Siden hyldede en stor del af almuen Herren af Holsten, hvorved riget har mistet Haderslev og Ærø«. ⁴

Selv om man må regne med, at stormændenes skrivelser er stærkt tendentiøse, er anklagerne mod kongen næppe uden bund i virkeligheden. Kong Erik dementerer nemlig ikke kendsgerningerne, men retter i stedet beskyldningerne tilbage mod stormændene og hævder, at de i deres egen »store overvælde« og »uredelige regimente« må søge årsagen til, at »Eders menighed og bønder nu er oprejste mod Eder og har klaget svarligt over Eder, således som vi har sendt Eder udskrifter om«. Specielt tillægger kong Erik stormændene ansvaret for afståelsen af Haderslev og Ærø til grev Adolf, og på dette punkt har han i det mindste ret. ⁵ Hvor snæver kontakten har været mellem kong Erik og de oprørske danske bønder lader sig derimod ikke bestemme, men det er ikke usandsynligt, at han har pustet til ilden; det er i hvert fald bevisligt, at jyske bønder har savnet deres kongelige væрге som værn mod stormændene, og at en del af dem i stedet har søgt værn mod deres adelige godsherrer ved at give sig ind under Sønderjyllands fyrstelige herre grev Adolf af Holsten. Rigsrådsstyrets indenrigske fare var således intimt forbundet med de truende politiske konstellationer, der let kunne knyttes til grev Adolfs krav om at blive forlenet som hertug af Slesvig og derefter videre til kong Eriks eventuelle udenrigske forbundsfæller.

Det er vanskeligt at opnå klarhed over grev Adolfs politiske holdning, når bortses fra hans omhyggelige varetagelse af snævre interesser for egne besiddelser, herunder især det uformelle herredømme over Sønderjylland. Under forhandlingerne i Lübeck i juni 1439 i forbindelse

⁴ *Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark*, udg. af Anna Hude (1897) s. 6 og 10; jfr. s. 17 §13.

⁵ Smstds. s. 26ff. §4 og s. 31 §7.

med opsigelsen af kong Erik og antagelsen af hertug Christoffer som regent havde det danske rigsråd måttet betale ham dyrt for at sikre sig hans tilslutning. Ved en traktat af 2. juli fik han opfyldt sit krav om at komme i sikker besiddelse af hele Sønderjylland, idet rigsrådet lovede ham de resterende områder, Haderslev og Ærø, og de forpligtede sig til at lade den nye konge tildele ham det hele som et arveligt hertugdømme. Hvad rigsråderne opnåede til gengæld var alene grevens forsikring om, at han, når råderne holdt bønderne til deres ret, ikke fortsat ville yde støtte til bøndernes opstand; dog forbeholdt han sig ret til at varetage deres sag som en slags talsmand.⁶ Alligevel, trods de mange og store indrømmelser følte rigsråderne sig ingenlunde trygge ved den utålmodige grev Adolfs loyalitet.

Mere truende for rigsrådets interimistiske danske styre var rigets usikkerhed i forhold til den handelskrig, der siden 1438 udkæmpedes mellem hollænderne og Lübeck som leder af de vendiske stæder, og som især berørte retten til skibsfart gennem Øresund.⁷ Denne modsætning var af gammel dato, men den kædedes nu sammen med unionskonflikten. Ved alliancen med Lübeck og de andre vendiske stæder af 26. juni 1439 havde det danske rigsråd ikke blot måttet forpligte sig til at skaffe stæderne omfattende privilegier, men det måtte samtidig garantere, at Øresund ville blive lukket for hollænderne. Dette skridt besvaredes omgående med en tilnærmelse mellem kong Erik og hertug Filip af Burgund, der som Hollands regent ønskede at stimulere en aktiv handelsvirksomhed i de nordlige og baltiske farvande. Allerede i sommeren 1439, mens der i Lübeck forhandlede om en koalition mellem Danmark og de vendiske stæder, opererede en hollandsk flåde i Kattegat, og inden næste forårs åbne vande havde kong Erik gennem sendemænd opnået kontakt med hertug Filip og foreslået ham, at de indgik en modalliance, der skulle skaffe hollænderne fri adgang til Østersøen og bringe kong Erik hans tabte riger tilbage. I forslaget indgik en plan om, at der skulle indledes et samarbejde mellem en nederlandsk flåde og kong Eriks tro slotshøvedsmænd, der stadig beherskede indfarten til Øresund, nemlig Axel Pedersen Thott på Varberg og Peder Oxe, der sad

⁶ Traktaten af 2. juli 1439: F.H. Jahn: *Danmarks politisk-militaire Historie under Unionskongerne* (1835) s. 509ff. nr. 14. Jfr. William Christensen: *Unionskongerne og Hansestæderne 1439-1466* (1895) s. 35f og Jens E. Olesen anf. værk s. 112f.

⁷ Om Danmarks forhold til de vendiske og hollandske stæder: Will. Christensen anf. værk s. 34ff. og især Bent Jørgensen: *Københavnstraktaterne 1441 og deres tilblivelse (Middelalderstudier. Tilegnede A.E. Christensen på tresårsdagen. 1966, s. 273-304)* med enkelte suppleringer hos Jens E. Olesen anf. værk s. 128ff.

inde med både Krogen (ved Helsingør) og Helsingborg slot; de to sidste skulle overdrages hollænderne som løn for hjælpen.

Allerede i marts 1440 havde hertug Christoffer og de danske råder kendskab til, at hertug Filip havde taget kong Eriks frieri alvorligt, og at der foregik omfattende flådeudrustninger i Holland. Til uroen herover føjede råderne en ikke uberettiget ængstelse for, at en indledt kontakt mellem de østlige og vestlige søstæder skulle føre til et forlig med genoprettelse af den fred, som de to søfarende magter trods alle modsætninger længtes efter. Med truende udsigt til at stå isoleret over for et kombineret angreb udefra og tilmed i en situation, hvor indre uro stadig stod i fare for at udvikle sig til en ødelæggende borgerkrig, er det forståeligt, at den danske rigsrådsregering anså det for aldeles påkrævet at få et kompetent overhoved, der kunne varetage rigets livsvigtige interesser og omsætte regeringens beslutninger til bindende handlinger, altså at få en konge, der efter tidens statskik var den, der tegnede riget. Resultatet blev, at man uden hensyn til indgåede aftaler gennemførte et isoleret valg af hertug Christoffer til dansk konge.

Christoffers kongevalg fulgte gammel dansk tradition og fandt sted på Viborg landsting den 9. april 1440. I forbindelse med valget måtte Christoffer udstede en foreløbig håndfæstning, der forpligtede ham til at opretholde den rådende retsforfatning; den skulle »i første danehof« erstattes med en af rigsråderne udarbejdet endelig håndfæstning, som han skulle besegle med sit majestætssegl. Sluttelig aflagde han en højtidelig kongeed.⁸

Hurtigt skulle det imidlertid vise sig, at de truende farer ikke blev omsat til virkelighed. Under søstædernes forhandlinger i St. Omer i februar 1440 var det ikke lykkedes at nærme interesserne i øst og vest så meget til hinanden, at der var udsigt til at nå frem til forlig, og selv om hertug Filip i sin fuldmagt (med instruktion) af 18. april til den hollandske flådeleder så smukt gav udtryk for sin kristne og fyrstelige pligt til at hjælpe sin kongelige broder i nød, så lader det sig dog ikke skjule, at det ikke var disse følelser, der var de bærende i forbundet, men at tværtimod

⁸ Om håndfæstningen se note 1. Jfr. Thelma Jexlev: *Christoffer af Bayern, kancelliet og købstæderne (Festskrift til Johan Hvidtfeldt)*. 1978 s. 209-19. s. 215. Den foreløbige håndfæstning krævede, at en endelig håndfæstning skulle udfærdiges »i første danehof«. Det skete ikke, men anvendelsen af ordet »danehof« i denne forbindelse, hvor det klassiske danehof forlængst var forsvundet og »herredagen« endnu ikke dannet, har givet anledning til debat. Der kan dog næppe være tvivl om, at det i analogi med svenske forhold har været anvendt som betegnelse for et udvidet rigsrådsmøde, et møde af »rigens råd og gode mænd«, som i Sverige i disse årtier sammenkaldtes, når vigtige spørgsmål skulle afgøres. - Jens E. Olesens fremstilling af håndfæstning og danehof (s. 132) er misvisende.

spørgsmålet om kong Eriks restitution var aldeles underordnet ekspeditionens hovedformål: at skaffe hollænderne fri adgang til deres livsvigtige markeder ved Østersøen.

Optakten til operationerne synes at følge en strategisk vel tilrettelagt plan. Det fremgår, at kong Erik den 8. maj ankom fra Visborg til Danzig, og at han kort tid efter derfra begav sig til Kolberg i Pommern.⁹ Har hans hensigt da mon ikke været at opnå militær hjælp fra højmasteren for Den tyske Orden og fra sine pommerske slægtninge for derefter at støde frem og forene sig med den hollandske flåde? Hvad enten han ikke opnåede den ønskede hjælp, eller han blev standset af en hanseatisk flåde, så nåede han aldrig frem til Øresund, hvortil den hollandske flåde i mellemtiden var ankommet. Hvad grunden end har været, så afholdt hollænderne sig fra at foretage alvorlige angreb, og da de vendiske stæders flåde stod gennem Sundet, unddrog hollænderne sig kamp og trak sig nordpå op i Kattegat til farvandene omkring Marstrand. Under disse forhold og tilmed belejret af Christoffers hær svigtede Peder Oxe i slutningen af juli kong Erik og oplod sine to sundborge til den nye konge.

Det lader sig ikke gøre at vurdere betydningen af det danske kongevalg for rigets meget labile og politisk truende situation. Sikkert er det dog, at det nyetablerede kongestyre allerede i april, samme måned som valget, havde forstået at tage et vigtigt initiativ, der hurtigt førte til en begyndende stabilisering. Forud for valget var de vendiske stæder og grev Adolf af Holsten indbudt til et møde med den nye konge. Som mødested havde man valgt Kolding, der lå nærmest ved den forurettede greves område; her skulle man fra dansk side bedst muligt indfri løfterne fra den foregående sommers Lübeckforhandlinger. Stædernes delegerede mødte også talstærkt frem, men greven udeblev, og han sendte heller ikke delegerede. Efter gentagne afslag lod han sig dog afhente med betryggende eskorte.¹⁰ Under mødet lykkedes det også at tilfredsstille hans fordringer. Men prisen for udsoningen var høj: kong Christoffer måtte den 30. april forlene den barnløse greve arveligt med hertugdømmet Slesvig på meget frie vilkår og ubehæftet. I forbindelse med den højtidelige forlening med fane nedfældedes betingelserne på et pergament, der besegledes med kong Christoffers sekret og et par snese rådets

⁹ *Hanserecesse* 2 r. II nr. 363-68. Jfr. Bent Jørgensen anf. afh. s. 286 og Will. Christensen anf. værk s. 40f. samt Gottfrid Carlsson: *Tidsskedet 1389-1448 (Sveriges historia III:1, 1941)* s. 474f.

¹⁰ Om Koldingmødet: *Hanserecesse* 2 r. VII nr. 468 og 2 r. II nr. 358 og 360; jfr. Will. Christensen anf. værk s. 42f. og Jens E. Olesen anf. værk s. 133ff.

og ridderes segl; efter kroningen skulle dertil føjes Christoffers majestætssegl, hvad der også siden skete.¹¹ Først da følte greven, nu hertugen, sig tilfredsstillet og tryk.

Samtidig kom det til en vis afklaring af modsætningerne inden for forbundsfællerne, den danske regering og de vendiske stæder, der havde været ivrige for at forsone grev Adolf med Christoffer. Stæderne opnåede en række mindre handelslettelser i Danmark og nogle større løfter i fremtiden; til gengæld sikrede Danmark sig, at Lübeck gav tilsagn om at stå fast i alliancen mod Holland og yde militær støtte i kampen mod den hollandske flåde. De hanseatiske rapporter kan dog ikke skjule, at parterne har stået meget forbeholdne over for hinanden, hver især mere optaget af at styrke sin egen position end engageret af de fælles opgaver. Det var derfor ikke mærkeligt, at et forslag om, at stæderne skulle mægle mellem kong Christoffer og hans morbroder kong Erik faldt bort.

Alligevel: Danmarks isolation var brudt, og rigets nye regering stod stærkt i den forvirrende og ubeslutsomt afventende politik, der prægede de søfarende magter og den nordiske unions fremtid.

Svensk kongevalg udskydes

At man i Danmark havde tilsidesat hensynet til unionens beståen for sit eget riges sikkerhed, kom yderst belejligt for Karl Knutsson i Sverige, der ikke var sen til at udnytte danskernes brud på aftalen i Jönköping. Alt mens han fortsat udnyttede sin stilling som rigsforstander til at pacificere sine personlige modstandere og udbygge sin magtstilling militært, intensiverede han sin propaganda for det lokkende program om, at Sverige burde foretrække en indfødt svensk konge, hvad der skulle sikre ham selv målet for hans stræben: kongeværdighed.

Det aftalte Kalmarmøde kom ikke til at opfylde de oprindelige forventninger; det lykkedes nok at få det afholdt omkring midsommer 1440, men fremmødet var meget ringe. Nordmændene holdt sig stadig helt borte; men en indtrængende henvendelse fra deres svenske og danske kolleger synes at have formået de norske rigsråder til den 4. juli at sende kong Erik en ultimativ advarsel om, at dersom han ikke straks kom dem til hjælp, havde de ikke fortsat kræfter til at modstå de to andre rigers krav om unionsforhandlinger, hvad der ville medføre, at de blev

¹¹ Forleningsbrevet til hertug Adolf: Arild Huitfeldt: *Chronologia* III (1603, genoptrykt 1977) s. 644ff. (=Folioudgaven 165 s. 825f.) = *Privilegien der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft*, udg. af F.C. Jensen og D.H. Hegewisch (1797) s. 5ff. nr. 2.

tvunget til at følge dem i frafaldet og opsigte ham deres troskab.¹² De danske delegerede var kun få, men de lededes af den politisk myndige ærkebiskop Hans Laxmand. Af svenskere var der derimod mange, men ifølge Karlskrøniken – mødets eneste kilde – lod de sig alle fuldstændigt lede af deres rigsforstander. Han tvang i alle tilfælde let sit faste standpunkt igennem; det ensidige danske kongevalg var ikke blot et brud på aftale, men samtidig, og nok så alvorligt, det var en total afvigelse fra ligestillingsprincippet i det nye unionsgrundlag – altså et farligt præcedens. Det danske kongevalg indebar, hævdede rigsforstanderen, at Christoffer i så fald ikke ville blive svensk konge i kraft af den foreskrevne frie valgret, men ved et dansk diktat. Under disse forhold måtte de delegerede i Kalmar nøjes med at fastholde, at unionen skulle fortsætte, mens spørgsmålet om en eventuel fælles konge derimod måtte udskydes til afgørelse på et svensk rigsmøde; der blev straks berammet et sådant til Mikkelsdag i Arboga.¹³

Imidlertid kan det konstateres, at man i Kalmar har forhandlet endnu en sag, et spørgsmål som Karlskrønikens forfatter har ønsket - eller har fået ordre til at fortie; det var Karl Knutssons betingelser for at træde tilbage ved antagelsen af Christoffer som konge. Sagen fremgår af et brev af 16. august 1440, hvorved Christoffer svarer det svenske rigsråd, at han vil opfylde det løfte, som de danske delegerede har afgivet på hans vegne om, at Karl Knutsson skal blive forlenet med hele Åbo bispedømme – altså Finland med Ålandsøerne – og vist dertil få Borgholm slot med Øland som pantelen.¹⁴ Det svenske aristokrati synes således at have skaffet sig sikkerhed for, at unionen skulle kunne opretholde kongefællesskab, idet det samtidig omhyggeligt har sørget for, at der ikke skulle slækkes på det nye unionsstyres aristokratisk-konstitutionelle karakter.

Den svenske fastholden af forfatningsprogrammets strikte gennemførelse blev yderligere understreget på det store og meget repræsentative rigsmøde i Arboga, hvor rigsforstanderen til fastsat tid (Mikkelsdag) mødtes med ærkebiskoppen i spidsen for alle rigets biskopper, Åbo indbefattet, størsteparten af rigets verdslige råder, lagmændene samt

¹² Jahn anf. værk s. 517f. nr. 17 = *Norges gamle Love* 2. r. I nr. 97 Tillæg s. 189ff. De norske delegerede har antagelig medbragt opsigelsbrevet af 22. august, der var postdateret til udløbet af den 7. uge, der var fristen for kong Eriks indrømmede betænkningstid. Jfr. Jens E. Olesen anf. værk s. 146f. mod Gottfr. Carlsson i *Sveriges historia* III:1 s. 477ff.

¹³ *Karlskrönikan: Svenska medeltidens rikskrönikor* II, udg. af G.F. Klemming (1866) v. 6648ff. Jfr. Erik Lönnroth: *Sverige och Kalmarunionen 1397-1457* (1934) s. 177 og Jens E. Olesen (1980) s. 144f.

¹⁴ *Finlands medeltidsurkunder* III nr. 2346. Jfr. Kjell Kumlien: *Karl Knutssons politiska verksamhet 1434-1448* (1933) s. 169ff.

talrige riddere og svende fra alle rigets landskaber.¹⁵ Her udbyggede aristokratiet sit unionsprogram med henholdende præcision. Man udformede hensigten at tage Christoffer til konge som et fast ønske, men i form af et tilbud; valget lod sig imidlertid ikke gennemføre straks, men gjordes betinget af, at han tiltrådte en række stramt udformede artikler – en slags håndfæstning; desuden måtte den formelle antagelse udskydes, indtil afgørende unionsforhandlinger mellem alle tre rigers råder havde fundet sted. Der måtte ikke foretages kongeindsættelse, før rigets konstitutionelle frihed, selvstændighed og ligeberettigelse var sikret i et rådstyret unionsforbund.

Det svenske rigsmødes vedtagelser blev af rigsrådet bragt til udførelse den 4. oktober 1440, da det fra Arboga udsendte indbydelser til et fællesnordisk møde om unionens fremtid; det skulle afholdes i grænsebyen Lödöse førstkommende Kyndelmisse (2. februar 1441). Disse indbydelser til Norge og Danmark om at sende befuldmægtigede delegater kendes alene fra afskrifter i Vadstena klostres kopibog, der i disse år i mange henseender repræsenterer det svenske rigsråds arkiv. De to indbydelser har samme realindhold, men rummer adskillige talende afvigelser i udtryksformen. For det første henvender det norske brev sig direkte til det norske rigsråd, mens det danske er stilet og sendt til kong Christoffer, om end det i henvendelsen medinddrager »vore medbrødre« – altså de danske råder. Baggrunden for mødet i Arboga fremstilles på forskellig måde; det kan i og for sig være naturligt, at man udtrykker sig anderledes til Danmark, der havde deltaget i alle forudgående møder, end til Norge, der stadig havde holdt sig borte. Men også selve henvendelserne udtrykkes forskelligt, til Norge positivt forventende og med håb om en ny unionsforfatning, til Danmark i en formanende tone med henstillinger og betingelser. Til Norge hedder det, at svenskerne har besluttet at antage Christoffer til deres konge, når Sverige »må blive ved sin lov, ret og privilegier og styres med indfødte mænd«, og der henvises til nogle vedlagte artikler, der skal forelægges Christoffer til antagelse. Til Danmark lyder indbydelseren på, at man på visse vilkår vil tage kong Christoffer til svensk konge og henviser til de opstillede artikler, der skal overholdes, så Sveriges rige »ej kommer i sådan nød, trældom og undertrykkelse, som det før har været«. Går kong Christof-

¹⁵ Om Arbogamødet: Karlskrönikan v. 6752ff. Indbydelserne til Lödösemødet *Diplomatium Norwegicum* V nr. 697-98. Om de opstillede »artikler« se Herman Schück: *Rikets brev och register, Arkivbildande, kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska statsmakten* (1976) s. 236 nr. 72 og s. 244 n. 19 samt s. 501. Jfr. Lönnroth (1934) s. 178; Carlsson III:1 (1941) s. 476ff.; Kristian Erslev: *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning* (1901) s. 415f. samt Jens E. Olesen (1980) s. 158f.

fer ind på de opstillede betingelser, hedder det afsluttende, »da følger vi gerne Eders Nåde og vore brødres vilje af Danmark«.

Om programmet for mødet i Lödöse anføres ganske kort i brevet til Norge, at de delegerede skal overveje, hvorledes de tre riger »måtte sammen blive i bebindelse, venskab og kærlighed, så hvert rige bliver ved sin lov, privilegier og ret«. I brevet til Danmark fremstilles det derimod mere omstændeligt, hvorledes de opstillede artikler af hensyn til »Norges mænd« yderligere »må overvejes og fulddrages, Eder og os og 'mena rikena til bestand'«, så alle tre riger »må blive tilsammen i kærlighed som før«. Det svenske rigsråd meddeler desuden kong Christoffer, at det selv har indbudt nordmændene, men anmoder samtidig »Eders Nåde og Eders råd i Danmark at indbyde dem dertil af Norge«. Endelig slutter brevet til Danmark med at betone, at dersom artiklerne vedtages i behørig form (»så forvissade og forvarede som vider bør«), da er rådet sindet at »møde Eders Nåde på førstkommende St. Hans (det berammede Kalmarmøde) at føre Eder til Mora ting« og »fulddrage« kongeindsættelsen efter de traditionelle ceremonier. Men af hensyn til »Østerlandene« (dvs. Finland) kan det ikke ske tidligere, anføres det afsluttende.

Forskellen i de to henvendelser er nøje afstemt og bevidst politisk motiveret; men hvor meget der skyldes usikkerhed, og hvor meget taktisk beregning i den uklart og selvmodsigende udtrykte statsretslige opfattelse af øjeblikkets nordiske situation hos de svenske råder, lader sig vanskeligt afgøre. Som selvbestaltet repræsentant for Sveriges rige – om end næppe uden mandat fra det svenske folk – henvender det svenske rigsråd sig på den ene side til det norske rigsråd, på den anden side til den danske konge (med hans råd), som ligestillede repræsentanter for hvert sit rige, skønt Norge som Danmark formelt havde en konge til at varetage riget udadtil, ved siden af eller frem for rigsrådet. Tilsvarende ulogisk lod man kong Christoffer, der således skulle repræsentere Danmark som modtager af henvendelsen, være både den, der skulle indbyde Norge til deltagelse i mødet og den, der skulle udpege danske delegerede. Derimod udelukkede man ham, hvor det gjaldt at repræsentere det danske rige under forhandlinger med de to andre nordiske riger, fordi man betragtede unionen som et konstitutionelt anliggende, der også i den foreliggende situation måtte være overordnet kongemagten.

Det er ikke underligt, at kong Christoffer og vel også hans danske råder reagerede afvisende på dette svenske forslag til løsning af Sveriges politiske dilemma.

Kong Christoffers unionspolitiske plan

Som svar på det svenske oplæg til mødet i Lödöse besluttede kong Christoffer – sikkert i forståelse med sine ledende danske råder – at indlede et kongeligt dansk modspil.¹⁶ I første omgang blev hele spørgsmålet om Lödösemødet lagt til side, og i stedet arrangerede kong Christoffer et personligt møde med Karl Knutsson. De mødtes i midten af januar 1441 i Halmstad, altså i god tid før det berammede unionsmøde. Her kom de tilsyneladende både let og hurtigt overens om en ordning, der i fuld fordragelighed kunne sikre unionen som et kongefællesskab. Kong Christoffer garanterede nemlig Karl Knutsson, der nu synes at have forsonet sig med en solid og indbringende retrætestilling fra rigsforstanderskabet frem for med svindende chancer at fortsætte kampen om en kongetitel, at han som svensk konge ville forlene ham med hele Finland på de friest mulige vilkår og derudover sikre ham de øvrige fordele og gunstbevisninger, der var stillet ham i udsigt.¹⁷

Det personlige forlig med Karl Knutsson måtte i sig selv styrke kong Christoffers position, og den bestyrkedes ydermere ved et møde, som kom i stand med den meget betydningsfulde høvedsmand på Varberg slot, Axel Pedersen Thott. Under pres fra den danske konge og den svenske rigsforstander besluttede han, der nu indså, at slaget var tabt for kong Erik, at følge sine sønner og opgive sin fastholden af Erik som Danmarks rette konge. Den 18. januar modtog han af kong Christoffer sit gamle hallandske len som fortsat fri forlening, ikke blot for livstid, men derudover for sin slægt i yderligere seks år, og hertil føjedes det nedbrændte Falkenberg slot med to herreder samt Væ med Gærds herred i Skåne. Thottslægtens overhoved havde solgt sig dyrt, og først et par uger senere (den 3. februar) kunne han som den sidste af de danske råder bekvemme sig til at sende sin gamle hengivne konge sit opsigelsesbrev. Heri foregav han, at opsigelsen var fremtvunget af trusler fra såvel svensk som dansk side, og at han havde fået frist til midsommerdagen til at tilbagekalde den. Alligevel er der ingen tvivl om, at kong Christoffer og hans regering øjeblikkeligt har kunnet føje herredømmet over den

¹⁶ En samlet politisk plan bag den danske regerings mærkelige passivitet er antydnet af E. Lönnroth i *Sverige och Kalmarunionen* (1934) s. 180. Den følgende fremstilling bygger på en samlet vurdering af de ensidige og undertiden dårligt informerede meddelere i det hanseatiske kildemateriale i forbindelse med de få nordiske aktstykker.

¹⁷ Mødet mellem Christoffer og Karl Knutsson: *Karlskrönikan* v. 6814ff. Jfr. G. Carlsson (1941) s. 483f. og Jens E. Olesen s. 160f.

hallandske Kattegatskyst til det tidligere opnåede herredømme over indfarten til Øresund.¹⁸

Efter således at have vundet sin svenske rival og kong Eriks sidste danske slotshøvedsmand for sig stod Christoffer i fuld besiddelse af alle tre landskaber øst for Øresund. Han stod således langt stærkere over for Sverige og var derfor bedre rustet til at sætte sit politiske modtræk mod det svenske rigsråd i værk. Først nu, men allerede fra Halmstad, besvarede han den modtagne henvendelse om mødet i Lödöse. Den 22. januar meddelte han det norske rigsråd, at han efter anmodning fra det svenske rigsråd ville sende tre af sine (»vore«) råder til mødet »at høre og forhandle med Eder og dem (de svenske råder) sådanne ærinder, som I lader dem forstå med dem på vore og rigets vegne«. Kongen giver ikke udtryk for, at de danske delegerede er udstyret med fuldmagt; de fremstilles snarest som observatører.¹⁹

Kong Christoffers brev til det norske rigsråd er det ældste i en gruppe aktstykker vedrørende mødet i Lödöse, der er overleveret os samlet gennem Vadstena klostres kopibog, og som åbner os et dybt indblik i det dramatiske spil om unionen og dens fremtidige vilkår. Brevet til Norge følger umiddelbart efter et andet brev fra den danske konge, dateret Helsingborg den 30. januar 1441, men uden angivelse af adressat.²⁰ Efter indhold som efter ydre sammenhæng og overlevering er det dog indlysende, at det har været sendt til de svenske delegerede i Lödöse. Kong Christoffer indleder dette med at takke for en modtaget skrivelse, hvori man (de svenske råder) har lovet at sende befuldmægtigede delegerede til et møde med kongen 14 dage efter påske; nu anmoder kongen i svaret om, at de delegerede vil komme til København til den aftalte tid.

Det sidste brev fra kong Christoffer gør hans politiske kabale åbenbar. Han har undladt at medgive de danske delegerede fuldmagt, fordi han ville hindre, at der blev truffet endelig beslutning om de afgørende unionsspørgsmål på mødet i Lödöse; de skulle udskydes til det af ham indkaldte møde i hans egen hovedstad, hvor loyale danske råder, hans personlige bayerske rådgivere, hofmesteren Albrecht Morer og kammermesteren Christoffer Parsberg, samt eventuelt repræsentanter for hansestæderne kunne være til stede og styrke hans forhandlingsmuligheder, og det skulle efter hvad han håbede ske på et tidspunkt, hvor hans tilbudte mægling mellem de vestlige og østlige søstæder forhåbentlig var

¹⁸ *Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis* nr. 7152 og Jahn anf. værk s. 520f., Jfr. Kr. Erslev: *Erik af Pommern* s. 411ff.

¹⁹ Dipl. Norv. V nr. 702.

²⁰ *Svenska medeltidsregistret. Förteckning över urkunder till Sveriges historia 1434-1441*, udg. af Sven Tunberg (1937) nr. 1318. Jfr. Herman Schück anf. værk s. 242.

endt med et lykkeligt forlig. Derved ville hans position være yderligere styrket.

Det er ikke her stedet at gå nærmere ind på den meget sammensatte politik, der udfoldede sig år 1440 mellem de søfarende magter i øst og vest i forhold til de nordiske riger og Den tyske Ordens højmaster. Et fælles ønske om fred blandedes med gensidig nid og løse konstellationer ved siden af alvorlige diplomatiske følere og officielle forligsforhandlinger. Rygter fremkaldte hanseatiske klager over Hans Laxmand, der skulle have advaret hollænderne mod et hanseatisk angreb, hvad hollændernes modvilje mod åben kamp gør usandsynlig; derimod er det højst sandsynligt, at der tidligt har eksisteret en hemmelig kontakt mellem dem, og alt tyder på, at initiativet mere og mere er overtaget af den danske regering, der i løbet af høsten og efteråret 1440 med hanseatisk modstand gennemtvang en officiel henvendelse til Holland og hertug Filip af Burgund om forligsforhandlinger.

Bag det diffuse kildemateriale sporer man efterhånden et initiativ til en stor og samlet fredsplan, der peger tilbage til kong Christoffer i samarbejde med hans nærmeste rådgiver ærkebiskop Hans Laxmand. Planen gik ud på, at København skulle være sæde for en række fredsmøder ved mægling under den nu meget styrkede kong Christoffers overledelse. Forligene skulle gennemføres i en nøje gennemtænkt rækkefølge, så de samtidig med at etablere almen fred kunne øge hans egen magt og højne hans prestige.

Som første skridt skulle man udnytte den diplomatiske kontakt med hollænderne og hurtigt få en særfred med dem i stand. Det ville næppe møde vanskeligheder, da hollænderne havde anmodet Hans Laxmand om at være opmand ved bilæggelse af deres strid med de vendiske stæder. Dermed ville kong Erik være helt isoleret, og det ville medføre en styrket dansk position, der ville give gode forudsætninger for mæglingen mellem søstæderne og gøre den fordelagtig for herren over Øresund. Det ville i næste instans danne et ypperligt grundlag for, at kong Christoffer som den kommende unionskonge kunne formå hansestæderne til først at støtte sig under det berammede møde i København efter påske, og til siden at følge sig til det afgørende møde i Kalmar ved midsommer 1441, hvor hans antagelse som nordisk unionskonge skulle fuldbyrdes.

Den kongelige danske regerings fredsplan virker meget nøje gennemtænkt, og allerede før årsskiftet blev der givet signal til handling; der udsendtes lejdebrev til de hollandske delegerede. Planens gennemførelse var imidlertid afhængig af et meget stramt tidsskema, der ikke tålte forsinkelser.

Mødet i Lödöse i januar 1441

Kong Christoffers sendrægtige og forbeholdne reaktion virkede lam-mende på forhandlingerne i Lödöse.²¹ Man formåede ikke at komme en løsning af unionsspørgsmålet nærmere, og specielt da ikke af kongeproblemet. Kong Christoffers to delegerede råder stod loyalt fast ved deres konges passive holdning. Det bevirkede, at deres svenske kolleger i rimelig harme over at være svigtede i gennemførelsen af deres snævre svenske politik den 7. februar sendte kong Christoffer et meget fornærmet brev, hvori de i kraftige udtryk påtalte hans efterladenhed, der hindrede enhver vedtagelse til fremme af unionen. At de danske delegerede mødte frem alene med »credenciebref« (kreditiv), men uden »maktbref« (fuldmagt) »tykkes os ganske underligt«, da det svenske folk jo fra Arboga havde tilskrevet ham og hans råder om sendebud med fuldmagt. Det måtte også undre dem, at hverken kongen eller hans råd havde skrevet til »de gode mænd« i Norge og indbudt dem til Lödöse, »hvad vi dog havde lagt Eder på sinde fra Arboga«. Men især forekom det de svenske delegerede beklageligt, at det nu var forspildt, hvad sendemændene fra alle tre riger skulle »her (i Lödöse) have handlet og overvejet om de ærinder angående riget«, og i særdeleshed fuldbyrde, at »rigerne måtte blive sammen i fred, kærlighed og 'jampnadh' (lige-stillethed)«, så intet stod tilbage til Kalmar at forhandle og vedtage, når Christoffer som aftalt skulle antages til konge. Som sagerne nu stod, måtte de opstillede artikler påny henskydes til rigsforstander, råd og mænd i Sverige, og de vil da »meddele Eder, hvad dem tykkes«.²²

Samme fornærmede selvrådighed præger tonen i de svenske delegeredes omtrent samtidige, men udaterede brev fra Lödöse til de danske råder, hvem de foruden beklagelig passivitet og forsømmelser bebrejder, at de har brudt den indgåede aftale. Deres holdning er nu skyld i, at »stort hinder og fortøvelse« vil indtræde med hensyn til ordningen af forholdene for de tre riger, der nu længe »har stået i kval og bedrøvelse«. Da de danske råder blev underrettet ved personligt bud straks efter Kalmarmødet i 1440, kan svenskerne ikke anse dem for mindre skyldige end kongen, og de understreger deres utilfredshed ved at gøre opmærksom på, at også nordmændene har beklaget sig over, at deres

²¹ Om Lödösemødet se især Kr. Erslev: *Erik af Pommern* (1901) s. 416f., E. Lönnroth (1934) s. 179, G. Carlsson (1941) s. 485f. samt Jens E. Olesen (1980) s. 164ff. Om diplomoverleveringen specielt Herman Schück (1976) s. 237.

²² Dipl. Norv. V nr. 704.

danske kolleger ikke synes at have vurderet denne vigtige sag efter fortjeneste – »ey meer lathin jdher thessæ grofwo ærinde«. ²³

Skal den holdning, der kommer til udtryk i de svenske delegeredes skuffelse og harme, være repræsentativ for det svenske rigsråds og aristokratis politik, stilledes der nu krav om at lade svenske særrettigheder og særforhold være bestemmende for fællesnordisk politik. Det er en holdning, der gør det forståeligt, dels at de danske råder foretrak at fortsætte deres gode samarbejde med deres nyvalgte konge frem for at alliere sig med deres svenske kolleger mod ham, dels at kong Christoffer modsatte sig en procedure, der udelukkede ham fra personlig forhandling, og som på forhånd fastlagde hans unionelle kongemagt som et diktat.

Trods alt opnåedes der resultater på mødet i Lödöse. De svenske delegerede fandt nemlig forståelse for deres politik hos deres norske kolleger. Norge havde endnu ikke frigjort sig fra sin arvekonge; de sendemænd, der sommeren 1440 skulle have overbragt kong Erik deres ultimatum og eventuelt det allerede udfærdigede opsigelsesbrev (se ovenfor s. 272), var nemlig aldrig nået frem, men var holdt tilbage af den danske regering, og de var ikke blevet erstattet af en ny sendefærd. Den norske beslutning om at løsgøre sig fra kong Erik og i stedet fastholde unionens fortsættelse lå dog fast, og man var også sindet at anerkende Christoffer som norsk konge, og ligeledes sindet at lade det ske på de svenske betingelser.

Erik af Pommern var således stadig Norges officielle arvekonge, men det holdt dog ikke de norske delegerede tilbage fra den 9. februar på egen hånd at indgå en traktat med deres svenske kolleger om evig fred, venskab og forbund. ²⁴ Efter formuleringen bandt forbundet de to riger tættere sammen, end den tilsvarende unionsaftale fra Kalmar i 1438 forenede Sverige og Danmark. Udover fri samfærdsel og handel mellem rigerne forpligtede de to lande sig til ubetinget gensidig hjælp i tilfælde af angreb udefra og til at lade indbyrdes stridigheder afgøre ved forhandling – »med minde og ret«, eventuelt ved mægling af råder fra begge riger. Endelig bestemtes det, at »bebindingen« mellem dem skulle »ydermere styrkes, stadfæstes og fuldbyrdes« på det førstkommende møde mellem rigerne – altså på midsommermødet i Kalmar. Denne ratifikationsbestemmelse understreger, at der er tale om mere end en midlertidig overenskomst indtil trerigersunionens genoprettelse; det er

²³ Smstds. nr. 704.

²⁴ Rydberg: *Sveriges traktater med främmande magter* III (1895) nr.479 = Norges gamle Love 2. r. I nr. 99. Jfr. Herman Schück anf. værk s. 237 nr. 79.

et varigt forbund mellem de to riger ved deres rigsråd. Det indebærer videre, at de svenske stormænd styrede mod en nordisk union, der var baseret på rigsrådskontrakter, foreløbig af uens indhold med deres to partnere, men med fælles konge, dog at denne var afskåret fra personlig deltagelse i forhandlingerne om og udformningen af unionsforfatningen og kongemagtens afgrænsning.

Endnu et par betydningsfulde breve er takket være Vadstena kopibog overleveret os fra mødet i Lödöse. Der er for det første en skrivelse af samme dato som traktaten (9. februar) fra de svenske delegerede, som deres norske kolleger skulle bringe med hjem til det samlede norske rigsråd.²⁵ Den indeholder foruden en redegørelse for forhandlingerne med kong Christoffer en kraftig henstilling til nordmændene om at ophæve en ulovlig told ved Båhus, som svenskerne ikke vil tåle og som kun indbringer den norske krone ganske lidt. Der var således straks en tvist for de to rigers råder at mægle.

Nok så oplysende for unionsspørgsmålet er de delegerede norske rådets svar til kong Christoffer på hans brev af 22. januar.²⁶ Heri tilkendegiver de nemlig ikke blot deres skuffelse over, at han ikke har givet sine sendemænd den fornødne fuldmagt til at fuldkomme »rigets ærinde« på grundlag af de svenske betingelser, men samtidig afgiver de en forsikring om, at det er nordmændenes faste beslutning at antage ham som deres konge. Dernæst svarer de på Christoffers indbydelse til det nordiske møde i København, hvorom de udtrykker sig ret forbeholdent. Indbydelsen skal nok blive forelagt det samlede norske rigsråd i Sarpsborg, men for egen regning betoner de det besværlige og bekostelige ved at sende delegerede til to møder, og til det endelige møde i Kalmar til midsommer vil de i alle tilfælde efterkomme kongens tidligere indbydelse.

Ændret tidsfaktor – ny dansk planlægning

Det må have været en ubehagelig overraskelse for kong Christoffer at erfare, at det norske rigsråd i Lödöse havde solidariseret sig med det svenske og antaget sig dets program. I sig selv kan det dog næppe have medført ændringer i hans og hans danske rådets planlægning, da man må have forudset en svensk reaktion i anledning af den udviste danske passivitet. Faktisk var det to andre og uforudsete forhold, der førte til forsinkelser og ændringer i planen. Først udsatte et – ganske vist resultat-

²⁵ Dipl. Norv. V nr. 705.

²⁶ Smstds. nr. 707.

løst – møde i Kampen i april mellem de hollandske og de preussiske stæder det berammede mæglingmøde i København til efter pinse 1441, og dernæst brød den planlagte rækkefølge totalt sammen, da en ny og alvorlig almueopstand i det nordlige Jylland uventet brød ud i det tidlige forår 1441. At nedkæmpe dette krævede kongens personlige deltagelse, og derfor kunne freden mellem søstæderne ikke gennemføres forud for de aftalte terminer for de nordiske møder.²⁷

Kilderne tillader os ikke i enkeltheder at følge den danske regerings omlægning af sine planer, og vi kan ikke afgøre, hvilke momenter, ydre som indre, der har øvet indflydelse, og hvor meget hver især har betydet. Det sikre er, at det aftalte nordiske fællesmøde i København efter påske ikke blev afholdt, men at kong Christoffer ved en skrivelse af 26. april 1441 til det svenske rigsråd besluttede sig til i hovedsagen at gå ind på dets betingelser. Det skete ganske vist ikke ved at besegle dets nu fremsendte artikler, men som en personlig udformning ved et løftebrev (*promissio*), der imidlertid må have haft de nu tabte artikler som forlæg, og som i vid udstrækning har imødekommet kravene om en udpræget svensk-national styreform under rigsrådets auspicer.²⁸ I sin »kapitulation« pointerede kong Christoffer dog sit løftes foreløbighed under hensyn til det forestående Kalmarmødes unionsvedtagelser. På dette punkt har han næppe handlet egenmægtigt, men i forståelse med sine danske råder, for omtrent samtidig (den 29. april) bekræftede biskop Jens Andersen Lodehat af Roskilde ærkebiskop Hans Laxmands forudgående tilsagn om dansk deltagelse i det nordiske rigsrådsmøde i Kalmar, og i den forbindelse udtrykte han håbet om, at »alt med Guds hjælp kommer i bedre måde og regimente end hidtil har været«. ²⁹ Kommer tid, kommer råd, har man åbenbart tænkt i Danmark.

Omtrent på samme tid gjorde Erik af Pommern et forsøg på at inddrage Den tyske Orden til styrkelse af sin position i de nordiske forhandlinger, et diplomatisk spil, der er mere personligt interessant

²⁷ Hypotesen om kong Christoffers omhyggeligt planlagte rækkefølge for sin politisk-diplomatisk mødevirksomhed for første halvår 1441, og om hvorledes uforudsete begivenheder førte til planens sammenbrud, bygger på en analyse af de mange hanseatiske akter vedr. forhandlingerne omkring søstædernes forligsbestræbelser set i forhold til de nordiske rigers interne politik ifølge de samtidige dokumenters vidnesbyrd. Søstædernes kildemateriale er især fremlagt af Bent Jørgensen i *Københavnstraktaterne 1441 og deres tilblivelse* (Middelalderstudier 1966), dog på enkelte punkter suppleret i Jens E. Olesens værk fra 1980, mens de unionelle aktstykkers vidnesbyrd om den internordiske politik er behandlet især af Erik Lönnroth (1934) s. 180ff. og Gottfr. Carlsson (1941) s. 486ff. Om diskussionen vedr. det jyske bondeoprør se nedenfor note 32.

²⁸ Rydberg III nr. 480; jfr. Herman Schüeck anf. værk s. 237 nr. 80, s. 315 nr. I a og s. 272f.

²⁹ *Diplomatarium Diocesis Lundensis* (= Lunds ärkestifts Urkundsbok), udg. af L. Weibull, III (1900) nr. CCXXVIII s. 221.

end politisk betydningsfuldt. I begyndelsen af maj indfandt han sig pludselig hos ordenens nye højmaster Conrad v. Erlichshausen og fremførte klager over den måde, hvorpå han blev behandlet fra såvel svensk som dansk side; han anmodede nu højmasteren om at tage initiativet til, at der blev truffet en retslig afgørelse om hans rettigheder i forhold til kong Christoffers. Da rygten herom nåede Danmark, sendte Christoffer omgående sin fortrolige kammermester, bayreren Christoffer Parsberg, til højmasteren, over for hvem han dels skulle tilbagevise kong Eriks klager og dels tilbyde en alliance. Højmasteren afviste anmodningerne fra begge hold, men tilbød i stedet at mægle et venskabeligt forlig mellem de to kongefrænder; en sådan løsning afviste kong Erik straks, hvorefter højmasteren fortsatte med at opretholde ordenens sædvanlige venskabelige, men passive holdning over for ham.³⁰

Dette mellemspil om højmasterens gunst medførte således ikke politiske resultater, og det er yderst tvivlsomt, om det har indvirket på planlægningen i København. Der er lige så lidt nogen kilde, der tyder på, at de jyske oprørere har haft nærmere kontakt med kong Erik eller med højmasteren, selv om det må indrømmes, at manglende kildebelæg ikke er ensbetydende med udelukkelse af mulighed. Når der alligevel er grund til at berøre denne eventuelle sammenhæng, hænger det sammen med, at Hain Rebas i 1977 har bygget en stor afhandling op omkring den tese, at ikke blot har Erik af Pommern stået bag Henrik Tagesens jyske opstand, men også at der var strategisk sammenhæng mellem fremgang og nederlag for oprøret på den ene side og den hollandske flådes bevægelser i Kattegat på den anden side og ligeledes med kong Eriks skiftende holdning til højmasteren. Som Hugo Yrwing siden har dokumenteret, er en sådan sammenhæng et helt igennem løst postulat, der beror på overfladisk og misforstået kendskab til kildematerialet. Til Yrwings argumentation kan tilføjes, at hypotesen savner enhver politisk og militær sandsynlighed for året 1441, hvor kong Christoffer – modsat året før – rådede over Øresunds- og Kattegatsslottene, og hvor hollænderne ganske anderledes end tidligere var indstillet på fred - og specielt med kong Christoffer.³¹

Det særdanske hændelsesforløb i første halvdel af 1441 skal ikke behandles her; men det ydre omrids af den nordjyske bondeopstand må

³⁰ Hugo Yrwing: *Baltisk interessepolitik och den nordjyska bonderesningen 1441* (Scandia 45, 1979, s. 205-222) s. 213ff.

³¹ Hain Rebas: *Högadlig interessepolitik, slaget på S:t Jørgensbjerg och Köpenhamnstraktaterne 1441* (Scandia 43, 1977, s. 136-184). Se desuden H. Yrwing anf. afh. – Min tilbagevisning af Rebas' teser var udformet før H. Yrwings afhandling, der kun har medført en enkelt tilføjelse om de østbaltiske problemer.

dog markeres, da den er en hovedårsag til det forsinkede og forskudte handlingsforløb om fred og nordisk union. Endnu et par uger efter at kong Christoffer havde svaret på de svenske forfatningskrav er han forblevet i København, hvorfra han i hvert fald udstedte brev den 7. maj.³² Men umiddelbart efter, antagelig ved efterretningen om, at den jyske bondehær den 3. maj havde nedkæmpet den lokale herremands-hær under lensmanden på Ålborghus, ridderen Eske Brock, der selv faldt i slaget, drog den krigstrænede kong Christoffer, der fra sin tjeneste under den tyske kejser var øvet i bondekrig, i spidsen for en rigshær til Nordjylland. Hvor mange bønder, der var faldet fra før kampen mod kongen, er uvist, men den 8. juni gennembrød kongens hær de standhaftige bønders vognborg og gjorde i et blodigt slag ved St. Jørgensbjerg norden for Limfjorden straks ende på oprøret. Få dage efter blev oprørets ledere henrettet, og umiddelbart efter bevægede kongen sig langsomt ned gennem Jylland og tilbage til København, hvor han indfandt sig ved midsommertid – terminen for åbningen af det nordiske møde i Kalmar.³³

Men her indfandt kong Christoffer sig ikke straks. Gennem hele juli og august måned førtes der derimod langsommelige forhandlinger med søstæderne i den kongelige danske residensby, den længste tid under kongens personlige ledelse. Resultatet blev et samlet traktatkompleks, dateret København den 23. august, hvorved Holland dels sluttede fred med Danmark og dels indgik en tiårig våbenstilstand med de vendiske stæder og hertug Adolf, hvortil den 6. august føjedes et forlig mellem de hollandske og de preussiske stæder.³⁴ Traktaterne mellem søstæderne fremtræder som en ret uklar, rent foreløbig afgørelse, men vurderet i et langt handelshistorisk perspektiv er deres tale klar og utvetydig: hollænderne var de egentlige sejrherre, idet de opretholdt deres frie adgang til Østersøen; men samtidig betød freden en politisk styrkelse af kong Christoffers og den danske regerings position i Nordeuropa og i Norden, mens Lübeck og de vendiske stæder måtte betale forliget dyrt, idet de måtte opgive deres principale krigsmål: hollændernes udelukkelse fra Østersøen.

³² Rep. 1. r. 3 nr. 7171.

³³ Om det nørrejske oprør er Knud Fabricius: *Bondeoprøret 1441* (Da. HT 7. r. II, 1899-1900, s. 455-519) stadig hovedværket, men må for enkelte momenter suppleres med Rebas' og Jens E. Olesens afh. Jeg tiltræder Kr. Erslevs forbehold over for Fabricius' tiltro til Erik af Pommerns forbindelse med bondeoprøret, se *Erik af Pommern* (1901) s. 413.

³⁴ Københavnertraktaterne af 23. august 1441: *Rydberg III* nr. 481 og *Hanserecesse 2. r. II* nr. 491-93; af 6. september: *Hanserecesse 2. r. II* nr. 494; om forløbet især nr. 488 (lybsk indberetning). Jfr. Bent Jørgensen anf. afh. s. 274ff. og 299ff.

For den interne nordiske politik var freden ikke mindre betydningsfuld. Den fuldbyrder et afgørende omslag, om end det ikke lader sig udlede ved en umiddelbar tolkning af kilderne. Tydeligst fremgår det af, at Erik af Pommern er holdt uden for freden; det indebærer nemlig, at han er ophørt med at være en faktor af betydning i nordisk politik. Det andet vigtige moment er omplaceringen af Lübeck og de andre vendiske stæder fra at være den danske regerings allierede og fra at skulle tjene kong Christoffer som støtte til opnåelse af et mere acceptabelt unionskongedømme, end hvad der var tilbudt ham fra svensk side, til at være den samme besværligt krævende handelsmagt, som Erik af Pommern havde kæmpet imod. Denne omstilling lader sig kun anskue gennem en minutøs analyse af kildernes holdning til forhandlingernes gang. Vore kilder, der næsten udelukkende består af hanseatiske recesser og indberetninger, er nemlig ikke blot meget tendentiøse, men de mangler øjensynlig samtidig indseende i meget vigtige dele af de førte drøftelser og indgåede aftaler. Men tolker man kilderne under behørigt hensyn til forløbet fra årsskiftet til fredsslutningen, opnår man meningsfyldt sammenhæng og resultat.

De vendiske stæders delegerede kom til København i tiltro til, at de skulle følge kong Christoffer som mæglere til Kalmar, men de blev hurtigt belært om, at dertil var der ikke mere brug for dem; der var ikke længere mulighed for ved deres hjælp at opnå svenske indrømmelser. Stædernes delegerede troede også, at de som forbundne skulle stå sammen med den danske regering over for hollænderne, men forstod snart og ubehageligt overrasket, at freden mellem Holland og Danmark stort set var aftalt, så en traktat mellem dem nærmest var en formalitet; alt hvad de opnåede var at få denne formalitet udskudt, så besegling og udveksling af traktaterne først skulle finde sted samtidig med deres egne. At modsætningerne stod hårdest mellem de to hidtidige forbundsfæller fremgår af, at de vendiske stæders lange og vanskelige forhandlinger fastholdt kong Christoffer i København hele juli måned, endda uden at man nåede frem til et endeligt forlig. Den 26. juli ankom de preussiske stæders delegerede, og den 30. juli endte de hårde debatter med kongens løfte om en generel stadfæstelse af hansestædernes danske privilegier, der dog med hensyn til sundtold og enkelte andre forhold var gjort afhængig af senere hanseatisk dokumentation. De vendiske stæder opnåede ikke nogen særstilling, og kong Christoffer bøjede sig ikke for deres krav om, at han skulle opretholde en antinederlandsk politik.

Den 6. august tog de hanseatiske delegerede afsked med kong Christoffer, der få dage efter (den 10. august) modtog de hollandske delegerede, mens han i Dragør ventede på gunstig vind. Derefter sejlede han

direkte til Kalmar for endelig der at pleje sine unionelle interesser. Til de fortsatte forhandlinger i København havde han forinden meddelt fuldmagt til ærkebiskop Hans Laxmand og nogle andre råder, der på hans og rigets vegne skulle fuldbyrde freden med Holland og fungere som mæglere mellem de tyske hanseater og de hollandske stæder. Alt forløb herefter stort set ganske glat; der opstod ikke nogen uoverensstemmelse, der krævede kongens personlige nærværelse, og som mægler var den myndige og smidige Hans Laxmand sikkert bedre skikket end kong Christoffer.

I løbet af et par år havde kong Christoffer i samarbejde med rigsråderne således drejet det danske statsskibs kurs tilbage til den anti-hanseatiske politik, det i kong Eriks tid havde ført, og under fredelige former havde man opnået resultater, der ikke lod sig gennemføre under hans krigeriske magtpolitik: relativ uafhængighed af hanseatisk indflydelse og dertil fuld myndighed over de danske farvande. Men disse resultater havde kostet dyrt for Christoffers nordiske kongemagt, hvor han til gengæld havde måttet vise det svenske aristokrati stor eftergivenhed.

Spørgsmålet var, hvor meget han ved sin styrkede position udadtil kunne erobre tilbage ved en aktiv unionspolitik.

Kalmarmødet 1441. Christoffer svensk konge

Efter at kong Christoffer havde taget afsked med de hanseatiske delegerede og få dage efter, den 10. august 1441, hilst de hollandske velkommen samt forsikret sig om, at Hans Laxmand og de andre befuldmægtigede danske råder nu skulle være i stand til at føre forhandlingerne med søstæderne frem til fred og forlig uden hans personlige deltagelse, indskibede han sig endelig i Dragør og ankom den 16. august til Kalmar næsten to måneder forsinket.³⁵

Til dette møde var som aftalt talrige nordiske stormænd mødt frem i dagene omkring midsommer, så ærkebiskop Nils Ragvaldsson og rigsforstander Karl Knutsson i spidsen for det svenske riges »råder og mænd« kunne byde velkommen til en halv snes norske delegerede råder og til de få fremmødte danske: den mægtige Axel Pedersen Thott på Varberg sammen med enkelte skånske stormænd. Derimod havde kong Christof-

³⁵ Om Kalmarmødet: *Vadstenadiariet* udg. af E. Fant i *Scriptores rerum Svecicarum* I (1818) s. 157; *Karlskrönikan* v. 6858ff.; aktstykker i *Svenska medeltidsregister 1434-1441* 4. juli og 14. august 1441. Litt. især E. Lönnroth (1934) s. 183f. og G. Carlsson (1941) s. 496ff. Hertil senest Olesen (1980) s. 196ff.

fer end ikke sendt delegerede, men blot meddelt sin forsinkelse og siden svaret beroligende på de alarmerende henvendelser fra mødet. Under disse forhold kunne man ikke, som planlagt, gennemføre nogen fælles unionsordning. Man fastholdt dog, at man stadig ønskede at se Christoffer som rigernes fælles konge, ja, man besluttede endda at udpege ham til opmand i den svensk-norske tvist om tolden ved Båhus. Skønt mange var draget hjem, lykkedes det også – antagelig den 10. august – at få den norsk-svenske forbundstraktat fra Lödöse mødet bekræftet i en form, hvor de to aristokratisk-konstitutionelle rigers forbund stod overordnet det eventuelle fælles kongestyre. Traktaten, der var udstedt på papir, skulle dog ratificeres af de to rigers samlede råd og derefter af hvert rige behørigt udføres og besejles på pergament og endelig udveksles på det nye unionsmøde i Lödöse den følgende sommer. Pergamenterne er ikke bevaret, men til trods for at megen tvivl er fremført, synes ratificering at have fundet sted.³⁶

Der havde også været planlagt et retsligt opgør med Erik af Pommern, men det lod sig heller ikke gennemføre, for som vel forudset og ønsket efterkom han ikke stævningen. Parterne måtte derfor nøjes med at udveksle hadefulde breve.³⁷ Derimod gennemførtes det tidligere aftalte forlig med Karl Knutsson, nu som et internt svensk anliggende. Den 4. juli 1441 bekræftede ikke mindre end 32 »rigets råder og mænd« aftalen fra Arboga i oktober 1440 og forlenede ham med alle rigets slotte og len i Finland, og yderligere tilstod de ham Borgholm slot med Öland som et pantelen for 40.000 mark svensk.³⁸

Om kong Christoffers kortvarige ophold i Kalmar i august berettes i Vadstenadiariet, hvorledes han blev budt velkommen af biskoppen i Linköping, overværede en tale af ærkebiskoppen i bykirken samt uformelt hyldedes af borgerskabet, før han drog ind på Kalmar slot.³⁹ Man må dog med Gottfr. Carlsson formode, at han allerede her har fået besked om nordmændenes endelige beslutning om at antage ham som konge.⁴⁰ Inden månedens udgang er Christoffer, fulgt af svenske og danske stormænd, imidlertid draget videre. Den 3. september ankommer han til Stockholm, hvor han påny blev hyldet, her af præsteskab og borgerskab. Derefter overdrog Karl Knutsson ham højtideligt befalingen

³⁶ Rydberg III s. 189ff. = *Norges gamle Love* 2. r. I nr. 100. Om dateringen nu Olesen (1980) s. 547 n. 9.

³⁷ Jahn anf. værk s. 523ff. nr. 20.

³⁸ *Svenska medeltidsregister* nr. 1411-12 = *Finlands medeltidsurkunder* III nr. 2396-97.

³⁹ *Vadstenadiariet* s. 157.

⁴⁰ G. Carlsson (1941) s. 497.

over Stockholms slot. Karlskrøniken skildrer betagende den harmoniske begivenhed, ikke mindst situationen, hvor den afgående rigsforstander under indtoget til slottet går arm i arm med den unge fremtidige konge.⁴¹

Fra Stockholm gik færdens snart videre. Den 13. september 1441 førtes Christoffer frem på Moraengen, hvor han aflagde den foreskrevne kongeed og løftedes op på stenen under nøje iagttagelse af de nedarvede ceremonier. Den følgende dag indførtes han i Uppsala domkirke, hvor ærkebiskop Nils Ragvaldsson kronede ham i overværelse af det samlede svenske episkopat og af enkelte danske biskopper, dertil af talrige svenske og nogle få danske rigsråder og stormænd. I tilslutning til kroningen tildelte kong Christoffer ridderslaget til et mægtigt antal råder og stormænd – ifølge Vadstenadiariet ikke mindre end 76 – mange danske og enkelte bayrere ved siden af de svenske med Karl Knutsson i spidsen. Ceremonien er beskrevet i en samtidig notarialakt, der fortæller, hvorledes handlingen gennemførtes ved et svensk-dansk samvirke: biskop Thomas af Strängnäs forelæste riddereden på såvel dansk som svensk, mens Christoffers danske hofmester Erik Nielsen Gyldenstjerne medvirkede som ceremonimester. Hertil svarer, at man i riddereden påkaldte både Erik og Knud den Hellige – altså begge rigers kongehelgener – der ved fælles hjælp skulle styrke de nye fornemme herrer, så de som sande riddere kunne beskytte kirken, styrke fred og retfærdighed og i al deres færd vise sig tro mod de forbundne riger og deres fælles konge.⁴²

Bemærkelsesværdigt er det, at der ikke foreligger noget vidnesbyrd – det være sig beretning eller aktstykke – der giver udtryk for, at kong Christoffer under den fortsatte og stadig mere udsøgte modtagelse har måttet forpligte sig ud over kongeeden og det foreløbige stadfæstelsesbrev af 26. april 1441. Alle historikers meddelelser om skriftlig eller ceremoniel stadfæstelse af håndfæstningsagtige artikler beror på helt vilkårlige og løse antagelser. Til gengæld udstedte kong Christoffer på selve kroningsdagen et særdeles højtideligt og omfangsrigt privilegiebrev for den svenske kirke og gejstlighed, som ikke blot rummede alle ønskelige friheder og rettigheder, men som samtidig udtrykte kongens takskyldighed over for de svenske kirkemænd i så veltalende udtryk, at de synes formulerede af ærkesædets egne prælater.⁴³ En uge senere stadfæstede kong Christoffer formelt rigsrådets fyrsteligt rige forleneringer til

⁴¹ *Karlskrönikan* v. 6863ff.

⁴² *Vadstenadiariet* s. 157f. og notarialakten i *Finlands medeltidsurkunder* III nr. 2412.

⁴³ *Finlands medeltidsurkunder* III nr. 2411.

Karl Knutsson; under titel af drost modtog den hidtidige rigsforsender ikke færre end fire lensbreve, der udover de finske slotte og len samt Borgholm med Øland især omfattede krongods i Östergötland.⁴⁴

Hele vinterhalvåret efter kroningen forblev kong Christoffer i Sverige, hvor han mest med råds råd og under omhyggelig iagttagelse af forfatningen var travlt optaget af en meget omfattende og hårdt tiltrængt kongelig forvaltning.⁴⁵ Af størst politisk rækkevidde var vel den mægling han og rådet allerede i oktober måtte foretage mellem Karl Knutsson og den gamle svenske drost, den mægtige Krister Nilsson Vasa, der ikke var tilbøjelig til at opgive sin stærke stilling i Finland. Resultatet blev, at Karl Knutsson måtte vige for den modstander, han tidligere havde behandlet så brutalt og svigefuldt; midlertidig måtte han afstå ham drostitelen og forleningen af Viborg og Raseborg med hele Østfinland, samt yde ham skadeserstatning for overfaldet i 1439.⁴⁶ Denne forringelse af de aftalte vilkår har næppe mildnet Karl Knutssons holdning til det nye kongestyre.

Kort efter nytår 1442 fik kong Christoffer endelig mulighed for at foretage den nye konges fra gammel tid pligtige rundrejse til rigets centrale landskaber, den såkaldte Eriksgata. Fra den vendte han atter tilbage til Stockholm, hvor han forblev endnu nogle måneder, og umiddelbart før afslutningen af sit svenske ophold kunne han indfri sit løfte om at give den reviderede svenske landslov kongelig stadfæstelse. Den 2. maj 1442 hængte han på Stockholms slot sit majestætssegl ved siden af »riksklämman« (rigsrådets segl) under den fornemt udstyrede (men nu tabte)lovbog.⁴⁷ Denne »Kong Kristoffers Landslov« vandt ganske vist aldrig almen udbredelse frem for Magnus Erikssons hundrede år ældre lov, men den er en ægte frugt af rigsrådsstyret under interregnet og derfor meget oplysende for dette; specielt er den præget af ærkebiskop Nils Ragvaldssons nationale og kirkelige rigsrådsideologi. Den følger nok meget nøje den ældre landslovs disposition, men den opviser samtidig en konsekvent stramning af de privilegerede stænders rettigheder. Det lader sig iagttage i bestemmelserne om forholdet til almenen, endnu stærkere i tildelingen af større selvstændighed til kirken, men først og fremmest ved, at rigsrådet havde styrket sin magt og myndighed i forhold til kongemagten. Udvidelsen træder tydeligst frem i kongebalken. Her

⁴⁴ Smstds. III nr. 2413; *Svenska medeltidsurkunden* nr. 1467 og 1469.

⁴⁵ En god oversigt for de sidste måneder af året 1441 i *Svenska medeltidsurkunder*.

⁴⁶ *Finlands medeltidsurkunder* III nr. 2420 og 2427.

⁴⁷ Jan Liedgren i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* IX sp. 363f efter hans monografi *Landslagens stadfästelsesbrev 1442 och dess besegling* (1962). Om originalens overlevering; Herman Schück (1976) s. 273.

understreges det, at kongen skal vælges blandt indfødte, dog »helst en kongesøn«. Endvidere at kongen skal »styre og råde med råds råd«, samt at rigsråder og embedsmænd udelukkende skal tages »af indfødte mænd« – altså en skærpelse i forhold til den gamle landslov, hvor der kun fordredes »indenlandske mænd«. Endelig skærpedes kongedømmets valgkarakter, formelt således at fx. den gamle formulering »till konung döma« ændredes til »till konung välja«, og sagligt understreget ved oprettelse af et stående rigsrådsudvalg, til hvilket rigets slotslove skulle holdes ved kongens frafald, og som ydermere fik sig tillagt en afgørende indflydelse ved selve kongevalget.

Mødet i Lödöse 1442. Christoffer norsk konge

I begyndelsen af år 1442 havde kong Christoffer i henhold til en tidligere vedtagelse udsendt indbydelser til afholdelse af et nordisk fællesmøde i Lödöse omkring Olavsdagen.⁴⁸ Af ukendt grund blev tidspunktet siden fremskyndet til kort efter pinse (20. maj). En af de sidste dage i maj ankom kongen selv til den svenske grænseby, hvor han modtoges af en fornem og repræsentativ forsamling fra alle tre riger: alle tre ærkebiskopper, hver især ledsaget af talrige biskopper og prælater, og dertil rigernes ledende embedsmænd i spidsen for et talstærkt følge af stormænd. I særligt ærinde havde desuden indfundet sig repræsentanter for de norske fylker og bygder, der var tilsagt til at medvirke ved fuldbyrdelsen af det norske kongeskifte, der efter planen skulle gå forud for de egentlige forhandlinger, der så forhåbentlig kunne gennemføres som et nordisk fællesmøde af ligeberettigede riger.

Fremfor her at gå ind på den lige så virkelighedsfjerne som endeløse diskussion om, hvor vidt de norske kongeskifter, efter at Sverres mandslinie var uddød i 1319, fandt sted i henhold til arv eller valg, vil det være nok så hensigtsmæssigt at tolke og vurdere de mange afvigelser fra arvereglerne politisk i den givne situation. Det gælder i særlig grad kongeskiftet 1441-42, hvor spørgsmålet om kongens person var reduceret til en rent underordnet sag i forhold til unionsproblemet. Valgte

⁴⁸ Om mødet i Lödöse især Gottfr. Carlsson (1941) s. 511f., antagelsen af en unionsforfatning er dog ikke overbevisende argumenteret. Om det norske kongevalg argumenterer udførligt Johan Schreiner: *Norges overgang fra arverike til valgrike* (No HT bd. 30, 1934-36, s. 312-31) se især s. 318. senest Steinar Imsen: *Arv. Annammelse. Valg. En studie i norsk tronfølgerett* (1972) bl.a. s. 42ff. og s. 62, samt i *Norges historie IV*, red. af K. Mykland: *Avfolkning og union* (1977) s. 372f. og i *Kulturhist. Leks. XVIII* sp. 689ff. Se desuden Imsen: *Litt mer om tronfølgeordningen 1319-1450* (No. HT bd. 55, 1976, s. 96-107), der udgør et udmærket indlæg mod Morten Beyer: *Den norske tronfølgeutviklingen 1319-1450* (No. HT bd. 54, 1975, s. 181-224).

man fortsat union, ville det være politisk umuligt at følge de strengt agnatiske arveregler fra 1389, der udpegede kong Eriks fætter hertug Bugislav af Pommern til arving, og et frit valg var ikke mindre udelukket. Der forelå kun én reel mulighed: kong Christoffer, hvorefter der kun stod tilbage at realisere Christoffers indsættelse som norsk konge og at legitimere denne handling.

To dokumenter, et fuldmagtsbrev af 9. april 1442 fra søndre fylkesting i Gudbrandsdalen til en repræsentant ved mødet i Lödöse, og en skriftlig bemyndigelse, som han og 35 andre delegerede fra norske fylker og bygder den 1. juni tilstod det norske rigsråd i Lödöse, tillader os at bestemme de centrale dele af den anvendte procedure ved kongeskiftet.⁴⁹ De meddeler, at Christoffer har været den konkrete initiativtager, idet han »havde sendt sine breve ind i Norge og anmodet om, at der blev sendt nogle af almuen« til det berammede møde i Lödöse. Under henvisning hertil gav drotseten Sigurd Jonsson det nævnte fylke i Gudbrandsdalen – og vel de andre fylkes- og bygdeding i Norge – besked om at sende repræsentanter til Lödöse med skriftlig fuldmagt til at lade ham og rigsrådet træffe afgørelsen om den nye konge. I Lödöse blev de 36 breve læst op, og repræsentanterne vedstod på det norske folks vegne bemyndigelsen til rigets råder, og de erklærede, at hvad de »gør, beslutter og bliver enige om angående at *annamme* kong Christoffer til at være konge i Norge«, det ville de give deres samtykke, dog med det forbehold, at folket »kan nyde Norges love og retterbøter, fred og nåde«. Dermed standser dokumenternes oplysninger, og vi kender derfor ikke hverken form eller motivering for rigsrådets beslutning ud over, at de godtog Christoffer som Norges konge. Ud over hensynet til unionen kunne det motiveres med, at Christoffer som en søstersøn af Erik af Pommern var af norsk kongeblood, idet de begge nedstammede fra folkungerne.

Dokumenterne udelukker al reel diskussion om arv eller valg i forbindelse med Christoffers norske tronbestigelse. Den var den nødvendige følge af rigsrådets antagelig forudgående beslutning om at genoprette unionen. Under disse forhold har man besluttet, at hans indsættelse skulle forme sig som en prøvelse for et af folket befuldmægtiget rigsråd. Den positive kendelse (annammelse) må være efterfulgt af en hyldning, således at en ordinær norsk »konungstekja« formelt

⁴⁹ De norske repræsentanters bemyndigelse til rigsrådet af 1. juni 1442 og et fuldmagtsbrev fra Gudbrandsdalen af 9. april 1442 indgår i *Norske middelalderdokumenter i udvalg*, udg. af Knut Helle m.fl. (1973) som nr. 115 og 114 efter *Norges gamle Love* 2. r. I nr. 102 (s. 204ff.) og nr. 102 Tillæg; tillige i *Dipl. Norv.* III nr. 771 og V nr. 711.

fandt sted. Derved var hensynet til folkesuverænitetetsbegrebet fuldt ud sket fyldest, og der er ingen grund til at tolke ordet annamme anderledes end efter dets grundbetydning: modtage, godtage.

Mødet i Lödöse var det første komplette og beslutningsdygtige unionsmøde siden Kalmarmødet i 1436, men modsat det, der var endt i en uoprettelig konflikt mellem konge og aristokrati, synes de tre rigers råder og mænd nu seks år efter at have forhandlet i harmoni med deres nye fælles konge. Resultatet blev ganske vist ikke en ny unionsforfatning, som end ikke ses at have været forhandlet. Derimod synes den foreløbige norsk-svenske traktat fra Kalmar ratificeret efter aftale; den er i hvert fald overleveret som pergament, mens Kalmardokumentet var på papir.⁵⁰ Fælles forhandlinger har fundet sted vedrørende udenrigspolitik og indre reformer. Det gælder forholdet til Erik af Pommern, hvis krav blev afvist, og ligeledes et tilbud fra Den tyske Ordens højmaster, der havde tilbudt at give kong Erik underhold mod at få Gotland som pant.⁵¹ Indadtil var det særlig bemærkelsesværdigt, at de tre rigers stormænd kunne fejre genoprettelsen af fællesskabet med vedtagelse af ensartet lovgivning om opretholdelse af indbyrdes fred og om samarbejde for at opretholde ro og orden.

Den 12. juni vedtoges i Lödöse en fælles og alment holdt kongelig forordning om landefred, men karakteristisk for situationen udsendtes den ikke som en nordisk fælleslov, men i form af nationale redaktioner, hvor ens indhold kunne indpasses i det enkelte riges retssystem.⁵² I alle tre riger indskærpedes på den ene side, at de kongelige fogeder og embedsmænd skulle holde sig loven efterrettelig og undgå at øve uret, ligesom der var fastsat alvorlig straf, i det mindste afskedigelse, for voldgæstning, ulovlig beskatning og andre overgreb. På den anden side understregedes det ikke mindre kraftigt, at den menige almue skulle være deres foresatte hørige og lydige, ikke blot de kongelige embedsmænd og fogeder, men også deres »egne herrer og husbonder«, ja, »vornede og tjenere«, der »i uminde« havde forladt deres herskab, stempledes som strafskyldige på linie med forrædere og de værste voldsforbrydere. Forordningen afsluttes med en kraftig indskærpelse af den gamle fællesnordiske fredløshed, bl. a. således at allerede det at »holde«,

⁵⁰ Se Herman Schück (1976) s. 237 nr. 81.

⁵¹ Will. Christensen (1895) s. 78f. med henv.

⁵² Den danske landefredsforordning i *Aarsb. f. Geheimearch.* V nr. 25 s. 59 efter A. Huitfeldt: *Chronologia* III s. 652ff. (= Fol. s. 828.). Om den svenske udfærdigelse se Herman Schück (1976) s. 238 n. 86 og s. 273 samt G. Carlsson (1941) s. 512f. Den norske udfærdigelse: *Norges gamle Love* 2. r. I nr. 106.

dvs. huse, en fredløs fra et af de andre riger, skulle medføre fuldt ansvar for den fredløses gerninger i hans hjemland.

Yderligere vedtog man for alle tre riger et strengt våbenforbud, der omfattede alle stænder og udstraktes til næsten alle lejligheder: offentligt måtte ingen bære våben i kirke eller i kro, ikke på torv eller på tinge, og privat var våben forbudt ikke alene ved bryllup og andre former for fest og gilde, men også ved ethvert møde og enhver sammenkomst. Denne forordning er ganske vist alene kendt fra et senere kongeligt dekret, udstedt i Oslo den 5. juli til biskopperne og præsterne i alle tre riger om, at de var pligtige at straffe overtrædelser af Lödöseforbudet med ekskommunikation og kirkelig dom, hvorefter de skulle overgive de skyldige til verdslig straf.⁵³

Disse fredsforordninger er de første vidnesbyrd om fællesnordisk lovgivning. Men det må i denne forbindelse erindres, at opretholdelse af lov og ret for middelalderlig tankegang var et fundamentalt nationalt anliggende. Det var et princip, som Erik af Pommern nøje havde overholdt i sin enhedsforvaltning, og det var sikret såvel ved kong Christoffers løftebreve som ved de indgåede forbundstraktater rigerne imellem, og den valgte fremgangsmåde hindrede, at det blev brudt i Lödöse. Som lovgiver stod kong Christoffer i hvert rige sammen med rigsrådet, og lovbestemmelserne er tydeligt prægede af herrestændernes interesser.

Efter mødet i Lödöse fulgte de norske delegerede deres nyvalgte konge til Norge, hvor ærkebiskop Aslak Bolt kronede ham i Oslo domkirke den 2. juli,⁵⁴ det var en afvigelse fra hævdvunden tradition, der krævede ceremonien henlagt til Hellig Olavs gravkirke ved ærkesædet i Trondhjem. Om grunden hertil er intet kendt, og lige så lidt er der oplyst noget om aflæggelse af et særligt kongeløfte eller om besegling af artikler. Alt tyder på, at Christoffer som norsk konge alene har været bundet af en almen kongeed.

Om kong Christoffers handlinger under besøget i Norge er der, bortset fra enkelte privilegiestadfæstelser, intet overleveret, og i forhold til besøget i Sverige blev opholdet meget kortvarigt. Alt tyder på, at han hastede mod Danmark; endnu i juli finder man ham i Nørrehalland undervejs sydpå, og i de følgende måneder, august og september, opholder han sig i sin foretrukne danske residensby København, stærkt optaget af danske regeringshandling og ikke mindst af forberedelserne til sin danske kroning.

⁵³ *Aarsb. f. Geheimearch.* V nr. 26 s. 60f.

⁵⁴ *Norges gamle Love* 2. r. I nr. 104.

Kong Christoffers danske kroning

Ved tilbagekomsten til Danmark var Christoffer kronet konge i Sverige og Norge, men i sit første rige kun valgt og hyldet konge. Hvad der har været årsag til udsættelsen af den danske kroning er uoplyst. Det forhastede kongevalg og den anspændte situation i sommeren 1440 kan i sig selv være grund nok, men det er sandsynligt, at tanken om en fælleskroning har spillet ind. I alle tilfælde blev der i efteråret 1442 gjort forberedelser til en dansk kroningsfest. Om end det var sidste kroning, så skulle den dog blive så meget desto mere glansfuld. Kroningen blev berammet til at finde sted i Ribe domkirke nytårsdag 1443. Talrige indbydelser blev sendt ud, også til udlandet, og i de sidste dage af år 1442 strømmede folk til det danske riges bispeby nærmest kontinentet.

Kroningshøjtideligheden findes beskrevet i en samtidig notarialakt, der er overleveret os gennem Slesvigs bispearkiv.⁵⁵ Den fortæller, hvorledes Christoffer iført gejstlig dragt førtes op gennem domkirken af fire tyske fyrster: hertug Adolf af Slesvig, greve af Holsten bar sværdet, hertug Vilhelm af Braunschweig kronen, hertug Valdemar af Schlesien scepteret og hertug Frederik af Bayern rigsæblet. Selve kroningen foretoges af den danske kirkes primas, ærkebiskop Hans Laxmand, bistået af samtlige rigets fem biskopper. Hele ceremoniellet havde tysk tilsnit, men det mest bemærkelsesværdige er, at ærkebiskoppen ved indvielsen gav Christoffer titelen ærkekonge – med notarialaktens ord: »in archiregem regni Daniae consecravit et inunxit«. I forbindelse med den kirkelige kroningsfest afholdtes en storslået ridderfest, der kulminerede med en turnering, som kong Christoffer og de fremmede fyrster deltog i sammen med det menige ridderskab, hvis antal forøgedes med 72, der modtog ridderslaget af den nye konge personlig. Samme dag lod kong Christoffer også sit nye majestætssegl hænge under hertug Adolfs forleningsbrev af 30. april 1440.⁵⁶ Den fornemme titel *ærkekonge*, der her anvendes for første og eneste gang i officiel sammenhæng i dansk og nordisk historie, har givet anledning til meget varierende forklaringer.⁵⁷

⁵⁵ *Rep.* 1. r. III nr. 7302 med henv. til J.A. Cypræus: *Annales episcoporum Slesvicensium* (1634) s. 370 som primær tekst, mens iflg. Niels Skyum-Nielsen: *Ærkekonge og ærkebiskop. Nye træk i dansk kirkehistorie 1376-1536* (Scandia 23, 1955-57, s. 1-98) en bedre tekst findes hos E.J. Westphalen: *Monumenta inedita rerum Germanicarum præcipue Cimbricarum et Megapoliensium* (1743) s. 310. Kroningen er yderligere beskrevet i nogle latinske »skarns vers« meddelt af A. Huitfeldt i *Chronologia* III s. 656f. (= Fol. s. 830).

⁵⁶ *Privilegien der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft* (1797) s. 13ff. Jfr. *Rep.* nr. 7301.

⁵⁷ En redegørelse for kroningen og de mange varierende opfattelser af ordet »archirex« er meddelt af N. Skyum-Nielsen i anf. arb. n. 2 s. 45 og i *Kulturhist. Leks.* I (1956) sp. 203ff. Skyum-Nielsen foretrækker at tolke ordet som udtryk for en ligestilling mellem ærkekonge

Det er imidlertid formålsløst at tillægge betegnelsen et fast religiøst eller politisk indhold eller – med Erslev – reducere den til »kun et tomt navn«, selv om denne sidste opfattelse vel ligger sandheden nærmest.⁵⁸ Vil man forstå udtrykket, må man først erindre sig, at det alene er knyttet til Danmark, ikke til Norden eller de tre riger; det kan derfor ikke dække den unionelle kongemagt som sådan. Det ville også stride mod den af kong Christoffer og ærkebiskop Hans Laxmand førte politik at lade ordet markere en lederstilling inden for unionen (således Lönnroth, Liedgren og Niitemaa).⁵⁹ Derimod ville det ikke rumme nogen udfordring at markere kong Christoffers tredie nordiske kroning udadtil med et stærkt retorisk udtryk med europæisk klang. Vurderer man ordets anvendelse i situationen fungerer det nemlig snarest som en præsentation over for Europa af kong Christoffer, der nu ved Guds nåde var blevet en europæisk magtfaktor, en storkonge, konge over Nordens tre riger. Ordet – et tidens modeord – svarer nøje til de tyske fyrsters opvartning under kroningsceremonien.

Hvem man skal tildele ansvaret for anvendelsen af dette tyske modeord, kongen eller ærkebiskoppen, lader sig heller ikke afgøre. Christoffers tyske afstamning, kroningsedens tyske forlæg og indkaldelsen af hans tyske kolleger, de fire hertuger, peger mod kongen, men retorikken til gengæld mod ærkebiskoppen. Ordet svarer ganske godt til det stiftelsesbrev for en gudstjeneste ved Lunds domkirke, som Hans Laxmand havde udstedt kort forinden, den 25. november 1442.⁶⁰ I dette giver han pompøst udtryk for sin taknemmelighed mod Gud, fordi unionen nu takket være ham var genoprettet ved kong Christoffer, der også som Guds redskab havde genskabt freden i Danmark, indadtil som udadtil. I Henry Bruuns danske gengivelse af, hvad han kalder ærkebiskoppens »latinske prosahymne«, hedder det: »Det bør dog ikke forbigås, men til den Højestes lov trofast bæres i bestandigt minde, hvorledes den Ærens Gud i disse sidste dage har gjort store ting mod os og vist os sin nåde og barmhjertighed fremfor alt deri, at da disse tre riger, Danmark,

og ærkebiskop. Han giver ligestillingen politisk indhold ved at se den som en alliance vendt mod det verdslige aristokrati. Dette forhold understreges ved de tyske fyrsters deltagelse frem for rigets egne råder. Om den fortsatte, udflydende diskussion se Jens E. Olesen (1980) s. 216ff.

⁵⁸ Erslev (1901) s. 420.

⁵⁹ E. Lönnroth (1934) s. 217; Jan Liedgren: *Ärkekonungen av Danmark och det tyskromerske rikets indelning* (Fi. HT bd. 40, 1955, s. 76-77) s. 76f.; Vilho Niitemaa: *Der Kaiser und die nordische Union bis zu den Burgunderkriegen* (1960) s. 212.

⁶⁰ *Dipl. dioces. Lund*. III nr. CCXLII s 244ff. Jfr. Henry Bruun: *Adelsskandinavismen. En skizze*. (Nord. tidskr. f. vetenskap, konst och industri, 1951, s. 210-227) s. 220f. med oversættelse i udtog.

Sverige og Norge, var prisgivet til bytte for onde menneskers vilkårlighed og mod retten berøvet kongemagtens ror, tillod han ikke, at hans folk og hans påskelam, nemlig disse samme rigers indvånere, således som den onde fjende havde beredt, reves fra hverandre af krigenes strømhvirvler eller splittedes af stridende vildfarelser, nej, den kongernes konge og herrernes herre, som elsker fred og kristen kærlighed, han har, så det er soleklart for alle, at dette er Guds finger, draget omsorg for, at disse samme tre riger atter samledes og forenedes til ét i enig fred og rolig lykke under én højvelbåren fyrstes hånd og kongedømme (*monarchia*), nemlig hr. Christoffer, pfalzgreve og hertug af Bayern, udrunden af disse rigers kongeæt, men nu selv de samme rigers navnkundige konge og vor berømmelige herre«. Umiddelbart efter følger ærkebiskoppen en ny lovprisning af »den himmelske konge«, fordi han også førte »samme vor (jordiske) konge«, så han lykkeligt nedsløg de jyske oprørere, der havde bestræbt sig på at gøre ende på hans og rigernes lykke, og han afslutter med bibelske vendinger: »Men hvordan kunne én forfølge tusinde, og to drive titusinde på flugt. Mon det ikke var, fordi Gud gav ham oprørerne i hænde, og Herren lod dem overgå i døden«.

Ærkebiskoppens stiftelsesbrev er stadfæstet og medbeseglet af kong Christoffer med majestætsseglet. Men da brevet er udstedt i Lund, og kongen allerede før den 25. november var draget til Jylland, er det nærliggende at antage, at den kongelige besegling først har fundet sted i Ribe i forbindelse med kroningen. Hvordan det end forholder sig hermed, så står brevet som et meget talende monument over det nære samarbejde mellem konge og ærkebiskop, og over deres fælles store resultater i årene fra kongens indkaldelse til et forladt rige, indtil han nu fejredes som fredskonge over Nordens tre riger.

Mens ærkebiskoppen udtrykte sin anerkendelse i veltalende ord, i sin kroningstale og i sit stiftelsesbrev, udtrykte kongen på sin side sin tak med ikke mindre talende materielle belønninger.⁶¹ Allerede den 13. oktober opnåede Hans Laxmand som personlig forlening Lindholm slot med fire sydsånske herreder samt Trelleborg by med al kongelig ret på livstid for den »troskab og tjeneste (han) har vist for os og vort rige Danmark«.⁶² Efter kroningen i Ribe fjøede kong Christoffer den 7. januar hertil en generel stadfæstelse af ærkesædets privilegier, de største og friest mulige,⁶³ og den 13. april fjøedes hertil endnu et privilegium, som gav ærkebiskoppen fuld kongelig myndighed over alle kirkelige

⁶¹ Om Lundeprivilegierne: N. Skyum-Nielsen anf. afh. s. 9ff., 27 og 34f.

⁶² *Dipl. dioces. Lund.* III nr. CCXLI s. 243f. beseglet med kong Christoffers sekret.

⁶³ Smstds. III nr. CCXLIV s. 249f. = A. Huitfeldt: *Chronologia* IIIs. 661f.

institutioner og alt gejstligt gods med beboere, der skal tjene ham »som deres sande herre i åndelige og verdslige henseender«. ⁶⁴ Fra Ribe findes også andre udtryk for det harmoniske samarbejde mellem konge og ærkebiskop. Den 7. januar afgav de i fællesskab en kendelse om, at biskopsgaven skulle erstattes af regulær bispetiende, ⁶⁵ og dagen efter udstedte de en forordning om den rette form for tiendens erlæggelse. ⁶⁶ Samtidig (8. januar) kom yderligere en forordning om en klosterreform, hvorved der indførtes et verdsligt tilsyn ved siden af det biskoppelige. ⁶⁷ Ved alle disse handlinger befinder vi os på grænseområdet mellem middelalderens to øvrighedsmagter, den åndelige og den verdslige. En fælles lovgivning er derfor naturlig, og det berettiger derfor ikke senere historikere til at anvende udtryk som »Hans Laxmands regering« (Arup) ⁶⁸ eller mere generelt tale om deres »samregimente«. Det oplyser kun om et harmonisk samarbejde, personificeret ved deres ledere, der hver havde sin myndighed at administrere.

Kong Christoffers nordiske union

Ved årsskiftet 1442-43 havde kong Christoffer og ærkebiskop Hans Laxmand god grund til at være tilfredse med det opnåede resultat. Alligevel er det meget tvivlsomt, om resultatet svarer til deres politiske synspunkter og deres oprindelige mål, og disse har vel næppe heller været helt identiske. Hans Laxmands udenrigspolitiske anskuelser kan man nok indkredse i store træk: Han har været en varm forkæmper for en nordisk union af aristokratisk-konstitutionelt tilsnit, men han har næppe kunnet bifalde en for udstrakt national selvstændighed på bekostning af et unionelt styreorgan, snarest i slægt med ordningen i det anonyme og udaterede unionsaktudkast fra omkr. 1436, som han havde haft nær føling med. Det er derfor sandsynligt, at han i vinteren 1440-41 har næret samme uvilje som kong Christoffer mod at gå ind på de ensidige svenske krav om et nationalt konstitutionelt kongedømme, fordi de i deres konsekvens måtte udelukke oprettelse af et nordisk rigsrådskoncilium. Et sådant har snarest været kongens og den danske ærkebiskops samt de danske rigsråders mere realistiske program, selv om der angående af-

⁶⁴ Smstds. III nr. CCXLIX s. 256ff.

⁶⁵ Smstds. III nr. CCXLV s. 250ff, se *Rep.* nr. 7304 med henvisn. til A. Huitfeldt: *Chronologia* III s. 658ff. (= Fol. s. 831).

⁶⁶ Smstds. III nr. CCXLVI s. 252f.

⁶⁷ Smstds. III nr. CCXLVII s. 253ff.

⁶⁸ Erik Arup: *Danmarks historie* II (1932) s. 212.

grænsningen mellem unionskongens og rigsrådernes myndighed i det nordiske råd næppe har hersket fuld enighed.

Imidlertid tvang Danmarks faretruende politiske situation i foråret 1441 kong Christoffer til at give efter for de svenske krav, og med hans afgivelse af de foreløbige valgløfter af 26. april 1441 var det gjort overmåde vanskeligt at etablere en unionsforfatning, for enhver unionsakt måtte nødvendigvis kræve modifikationer i de svenske betingelser. Det er dog nærliggende at formode, at Christoffer – og med ham vel også Hans Laxmand stadig har næret håb om, at det ved bistand fra Norge og hansestæderne skulle være muligt at nå frem til et kompromis om en fællesnordisk ordning. Men også det håb brast, for da kong Christoffer i maj 1442, mere end et halvt år efter sin svenske kroning og umiddelbart før opbruddet til det fællesnordiske møde i Lödöse, hvor hans tredobbelte nordiske kongedømme fuldbyrdedes, besøgte den fornyede svenske landslov, blev der ikke formuleret vedtægter, der tog hensyn til unionens opretholdelse, og han har da sikkert opgivet enhver tanke om at tage initiativet til at få et unionsstyre formaliseret og i stedet besluttet sig til på det foreliggende grundlag at improvisere sig frem til mere effektive procedurenormer for en realunion med størst mulig myndighed for kongemagten. Hvad enten det nu skyldes erkendelse af, at det ikke var muligt at opnå enighed mellem rigerne om en unionsakt, eller ikke, så synes der heller ikke fra rigsrådernes side at være indledet forhandlinger om en unionsforfatning i kong Christoffers regeringstid – i hvert fald foreligger der ikke vidnesbyrd herom.

Der er ganske vist af svenske historikere fremsat en teori om, at der under et af kong Christoffers ophold i Stockholm skulle være udarbejdet og vedtaget en nu tabt unionstraktat; det er imidlertid en aldeles forfejlet hypotese, og den berøres her udelukkende, fordi den meget kyndige unionshistoriker Gottfr. Carlsson har tiltrådt den og argumenteret yderligere for den.⁶⁹ Teorien beror på en løs kombination af utilladelig indlæsning (i den dansk-svenske traktat af 9. april 1471) og letsindig tiltro til en sen og suspekt kilde (Konrad von Pyhy 1541) med en løs påstand af Arild Huitfeldt (i forbindelse med hans misforståede argumentation for unionens grundlag), og citatet fra Bergenstraktaten 1450 om »førre bebindelsen« i Halmstad må – trods Carlssons afvisning pege tilbage til den dansk-svenske Halmstadtraktat fra samme år.

⁶⁹ Teorien om den tabte unionsakt er fremsat 1937 af Ivan Svalenius i afhandlingen *Georg Norman. En biografisk studie* s. 218 ff. ud fra et postulat af Konrad af Pyhy i 1541 og senere udbygget af Gottfr. Carlsson i 1941 i *Sveriges historia till våra dagar* III:1 s. 531 ff. og fastholdt i *Kalmar Recess 1483* (1955) s. 6 n. 17. En udførlig imødegåelse nu af Jens E. Olesen (1980) s. 205 ff.

Virkeligheden svarer også dårligt til den svenske hypotese. Det nordiske samarbejde var i Christoffers år meget indskrænket og præget af tomgang, og det synes alene at have fundet sted på nordiske rigsmøder under kong Christoffers auspicer. I tiden efter opsigelsen af Erik af Pommern fremtræder unionen som en kendsgerning, en fast og varig binding mellem de nordiske riger, som nok kunne opfattes på forskellig måde og vel også undergå ændringer, men dog ikke opløses. Bortset fra den fælles konge var unionsbrevet af 1397 unionens eneste fælles grundlag, idet man havde tillagt det retskraft under opstanden mod Erik af Pommern. Dets betydning var dog mere principiel end gældende ret, for dets forskrifter måtte betragtes som delvis forældede og ikke i fuld harmoni med de tosidede traktater, som det svenske rigsråd havde sluttet med naborigerne, den dansk-svenske Kalmartraktat fra 1438 og den norsk-svenske Lödösetraktat af 1441, og heller ikke med kong Christoffers foreløbige kongeløfte til Sverige lod den sig formelt forene.

De tosidede forbundstraktater markerer en kraftig svækkelse af enhedstanken i den nordiske union. Det gælder ikke blot i forhold til Erik af Pommerns enhedsmonarki på grundlag af kroningsbrevet af 1397, men også i forhold til unionsbrevet og til det anonyme og udaterede udkast fra omkr. 1436, der udformer de nye konstitutionelle unionstanker, men aldrig blev vedtaget. En afgørende svækkelse er det, at unionen principielt løsgøres fra kongefællesskab, men nok så afgørende er det, at uensartede tosidede traktater, der kun indirekte berører forholdet mellem Norge og Danmark, højst ufuldkomment erstatter en fællesnordisk tresidet unionsakt, i særdeleshed fordi intet er bestemt om fællesorganer. I kong Christoffers regeringstid kan man derfor kun tale om en stærkt reduceret union, den er ikke noget egentligt, endsige effektivt statsforbund (E. Lönnroth),⁷⁰ men et ufuldkomment nordisk fredsforbund, der dog takket være kongen kom til at fungere.

Hvad der i 1440erne forårsagede unionens svaghed, herunder hvad der specielt hindrede vedtagelsen af en konstitutionel unionsakt, var de svenske, nationale selvstændighedskrav, således som de især fandt udtryk i kong Christoffers foreløbige kongeløfte.⁷¹ Denne håndfæstning fastholdt nemlig ikke blot Christoffer ved en meget indskrænket kongemagt til fordel for et snævert konstitutionelt og nationalt rigsrådsvælde, men den måtte samtidig virke meget udfordrende på broderrigerne, idet den

⁷⁰ *Sverige och Kalmarunionen 1397-1457* s. 199: »Unionens förvandling från en absolutistiskt styrd dynastisk enhet till ett konstitutionellt statsförbund var fullbordad» og s. 231 om Christoffers union, der »gav Nordens riken fred och yttre styrka«, mens kongen selv kun »var symbolen och representanten utåt«.

⁷¹ Rydberg III nr. 480.

på flere punkter foregreb den frie forhandling om en eventuel unionsforfatning. Kongeløftet foreskrev således kongen årligt at opholde sig lige længe i hvert af de tre riger, og at de kongelige beføjelser i hans fravær skulle overdrages til et fast regeringsråd på seks medlemmer: ærkebiskoppen, drosten, lagmanden i Uppland samt ved selvsupplering tre af rigsrådets udvalgte medlemmer. Disse skulle også være interimisregering ved kongens frafald og have indflydelse på det nye kongevalg. Det var en ordning, der sammen med den fornyede landslovs krav om særsvensk kongevalg på forhånd satte alvorlige skranke for unionens genoprettelse. Unionsfjendtlige var også bestemmelserne om finansvæsenet, der krævedes nationalt isoleret og unddraget kongens kontrol, og som foreskrev, at de kongelige indtægter skulle »fortæres« i riget, så penge alene måtte udføres af riget som bidrag til kongens rejser uden for Norden. Disse med flere særkrav måtte virke udæskende, men i kraft af kongeløftets foreløbighed lod de sig muligvis forsvare, dersom de ved optagelse af forhandlinger om en unionsakt på forhånd lod sig tolke som blot forslag til unionsvedtægter.

Ved siden af disse konstitutionelle bestemmelser afgav kong Christoffer imidlertid løfter om at gå ind for svenske krav om løsning af nordiske stridsspørgsmål, skønt de svenske påstande var bestridt af broderrigerne. Her var der opstået alvorlige, ja, snarest absolutte hindringer for positive unionsforhandlinger. Alvorligst var problemet om Gotlands tilhørighed. På Visborg sad Erik af Pommern stadig som herre over den og hele øen, som han vel siden dens erhvervelse fra højmasteren i 1408 betragtede som unionel og siden sin afsættelse som sin personlige besiddelse. Nu forpligtede Christoffers kongeløfte ham til at løsgøre den fra kong Erik og »med al magt og troskab« sørge for, at den »kommer straks frit til Sveriges rige igen« og forbliver svensk, »som det med rette bør være«. Men de svenske råder kan umuligt have overset, at der var tale om et kontroversielt nordisk spørgsmål, der ikke lod sig løse ensidigt. Siden oppositionen mod Erik af Pommern havde Danmark også gjort fordring på Gotland, som Valdemar Atterdag havde erobret i 1361, og som siden ved troskabsed var knyttet til den danske konge, hvorved den tidligere svenske overhøjhed var ophørt. Kontroversen var sidst forhandlet på det nordiske møde i Stockholmi 1435, hvor det vedtoges, at retten til Gotland skulle procederes for norske råder; af gode grunde var proceduren ikke kommet i gang, men det måtte være indlysende, at det danske rigsråd ikke uden videre ville opgive det danske retsstandpunkt.⁷²

Den anden kontrovers var norsk-svensk; den var af mindre rækkevidde

⁷² Aksel E. Christensen: *Kalmarunionen og nordisk politik 1319-1439* (1980) s. 225 f.

i saglig henseende, men til gengæld et grelt eksempel på de svenske rådets dobbeltspil. Den angik den særtold, som nordmændene krævede ved Båhus, og som svenskerne anså for uberettiget. I kongeløftet af 1441 lovede Christoffer, at han ville bringe toldafgiften til ophør. Samme år i Kalmar fik de svenske råder deres norske kolleger til at lade kong Christoffer afgøre sagen som deres fælles opmand.

Man kan undre sig over, at kong Christoffer afgav sådanne løfter, men man må erindre sig hans trængte situation. Angående Gotland var han klar over, at løftet ikke ville blive indfriet, da det danske rigsråd aldrig ville sanktionere øens inddragelse under den svenske krone, og angående Båhus blev han først senere klar over det svenske dobbeltspil. Personligt kunne han også være interesseret i, at de svenske krav medførte splittelse mellem rigernes råder, hvad der ville øge hans muligheder for at styrke den kongelige indflydelse i unionsstyret.

Da kong Christoffer ved beseglingen af den svenske landslov i 1442, året efter hans svenske kroning, var blevet belært om, at de svenske stormænd stod fast på deres særsvenske krav, stod det ham også klart, at en fællesnordisk unionsakt indtil videre lå uden for mulighedernes rækkevidde, og som unionens eneste forbindelsesled måtte han vel indrømme, at han herefter kun besad én mulighed for et effektivt unionsstyre: på det dårligst mulige unionelle grundlag at manøvrere en smidig forhandlingspolitik bedst muligt igennem.

Kong Christoffers unionelle kongemagt

Kong Christoffers historie som unionskonge er kun meget overfladisk udforsket, men der foreligger dog for de enkelte lande oplysninger og behandlinger nok til, at man i de store træk kan konstatere, hvorledes han organiserede sit styre, og hvad der skete af væsentlig betydning for unionshistorien.⁷³

Det ligger fast, at Christoffer i alt væsentligt overholdt sine forpligtelser i følge sine foreløbige kongeløfter, men også at disse aldrig blev udskiftet med endelige håndfæstninger; årsagen til denne tilbagehol-

⁷³ Om kong Christoffers unionsstyre foreligger: Kr. Erslev: *Den Senere Middelalder. Danmarks Riges Historie II* s. 484 ff., E. Arup: *Danmarks Historie II* s. 213 f., E. Lönnroth: *Sverige och Kalmarunionen 1322-1457* s. 200 ff. og 216 ff., Gotfr. Carlsson: *Tidsskedet 1389-1448. Sveriges historia til våra dagar III:1* s. 535 ff., Steinar Imsen: *Avfolkning og union. Norges Historie IV* s. 384 ff., Will. Christensen: *Dansk Statsforvaltning i det 15. Aarhundrede* (1903).

Specielt vedrørende kancellivæsenet se: Thelma Jexlev: *Christoffer af Bayern, Kancelliet og Købstæderne. Festskr. til J. Hvidtfeldt 1978* s. 209-219. Se desuden Jens E. Olesen: *Rigsråd. Kongemagt. Union.* s. 263 ff.

denhed lader sig næppe forklare. Karlskrønikens hadefulde fremstilling af Christoffers regering som ussel og tyrannisk er, som påvist af Erik Lönnroth, aldeles misvisende.⁷⁴ Der er således ikke tvivl om, at han i alle tre riger, også i Norge, hvor han ikke afgav specielt kongeløfte, i næsten alle forhold har efterkommet kravet om at styre »efter råds råd«. I Sverige og i Danmark har han også organiseret et nationalt embedsmandsstyre ud fra rigsrådets midte, i Sverige dog ikke helt efter bogstaven. Her skulle han styre med drost og marsk, men drosten forsvandt tidligt; stillingen var lovet Karl Knutsson, men han måtte afstå den midlertidigt til den gamle Krister Nilsson Vasa, og efter dennes død allerede i 1442 ophørte embedet at eksistere. Drostens funktioner overførtes efter dansk mønster til en hofmester, der nu blev rigets øverste embede. Det beklædtes gennem hele kong Christoffers regering med Krister Nilssons svigersøn Bengt Jönsson af den herefter dominerende slægt Oxenstierna. I Danmark benyttede Christoffer en kort tid sin hertugelig-bayerske hofmester Albrecht Morer, der dog allerede i 1441 var udskiftet med danske, først Erik Nielsen Gyldenstjerne, siden Otte Nielsen Rosenkrantz, begge af rigets fornemste slægter. Som marsk kendes alene Oluf Axelsen Thott, som mundskænk og køgemester ligeledes kun danske adelige. Som kammermester, lederen af det kongelige finansvæsen, der stod kongen nærmere end de ordinære rigseembedsmænd, har kongen derimod kunnet vælge mere personligt nærstående, og det blev gennem hele perioden kongens tidligere hertugelige kammermester, bayrereren Christoffer Parsberg, der dog en kort tid i 1445 var erstattet af den retslærde Knud Mikkelsen, dengang dekan ved kapitlet i København. Kancellivæsenet under kong Christoffer er sørgeligt udforsket, men det fremgår, at han kun sjældent anvendte sit majestætssegl, men som kong Erik i alle tre riger næsten udelukkende det sekret, der synes betroet hans danske kansler. Det var gennem hele hans tid ærkedegnen i Roskilde Oluf Mortensen Baden, senere roskildebiskop.⁷⁵ Samtidig opretholdtes der underordnet kancellivirksomhed i broderrigerne; i Sverige fortsatte biskoppen i Strängnäs denne funktion, og han klagede i 1446 over, at han blev overbebyrdet med arbejde af kongen, når denne var på uppsvensk besøg;⁷⁶ i Norge fungerede provsten i Oslo på samme måde videre, men hans virksomhed indskrænkede sig stort set til retsvæsenet.⁷⁷

⁷⁴ E. Lönnroth (1934) s. 200 ff.

⁷⁵ H. Schück (1976) s. 284, Th. Jexlev (1978) s. 215 f.

⁷⁶ H. Schück (1976) s. 284 og Gotfr. Carlsson: Biskopssäte, domkyrka och kloster. Från äldsta tid till 1563. *Strängnäs stads historia*. (1959) s. 503. Jfr. Gotfr. Carlsson (1941) s. 545.

⁷⁷ Se artiklerne om »kansler« i *Kulturhist. Leks. f. Nord. Midd.alder VIII* sp. 232-239. Desuden smstds. bd. III sp. 223. Hallvard Trætteberg: Domsigill (Norge).

Kong Christoffers kancellipraksis betød dog ingenlunde en genoplivelse af Erik af Pommerns centralstyre. Inden han i 1442 forlod mødet i Lödöse opfyldte han sit kongeløfte og konstituerede den 11. juni det krævede regeringsråd i Sverige; foruden de fødte medlemmer, ærkebiskop Nils Ragvaldsson og hofmesteren Bengt Jönsson Oxenstierna, der også var lagmand i Uppland, udpegedes to fremtrædende råder: Eren-gisle Nilsson og Magnus Gren.⁷⁸ For Norge, som kong Christoffer ikke besøgte efter sin kroning, kendes hverken rigsebedsmænd eller regeringsråd. Til gengæld øgedes rigsrådernes antal, og delt i søndenfjeldske og nordenfjeldske tog de del i rigsstyret; desuden nedsattes særlige retteringskommisioner af råder og lagmænd, der i det mindste overtog den kongelige domsmagt. Lokalforvaltningen var i alle tre riger udpræget national; slotte og len som andre embeder blev regelmæssigt givet til indenlandske mænd, i Sverige næsten udelukkende indfødte mænd af gamle slægter, i Norge derimod i ikke ringe grad indvandrere, der var indgiftet i de gamle hensygnende stormandsslægter.

På højere plan gennemførtes derimod et unionelt samvirke. Steinar Imsen har med rette karakteriseret Christoffers kongetid i Norge som en periode præget af »ro og harmoni mellem konge og rigsråd«.⁷⁹ Det er en vurdering, der lader sig overføre til broderrigerne, og som kan udstrækkes til kongens forhold til aristokratiet i almindelighed, uden at det dog udelukker visse modsætninger. Hvor kongen end opholdt sig, var han regelmæssigt ledsaget af råder fra alle tre riger, og med Gottfr. Carlssons ord afholdtes næsten hvert år »stora unionella herremöten« i København eller Stockholm, hvor vigtigere sager drøftedes og afgjordes under kongens præsidium.⁸⁰ Bortset fra handel og købstadvæsen, hvor det kongelige initiativ spores, synes kong Christoffer at have ladet de nationale myndigheder råde i lokale forhold, men til gengæld var Christoffer særdeles aktiv i udenrigspolitisk henseende; det gælder i særdeleshed forholdet til hansestæderne og det intrikate problem om forholdet til Gotland og morbroderen kong Erik. I dette østbaltiske spil mærker man til stadighed modsætninger til rigsrådene, i forhold til de norske råder især angående hansestædernes privilegier, i forhold til de svenske fortrinsvis angående Gotlandspolitikken.

Hansespørgsmålet og Gotlandsproblemet skal ikke behandles her, derimod en begivenhed, der tillader et indblik i spændingerne mellem

⁷⁸ J. Hadorph: *Twå gamla svenska Rijk-krönikor* .II. Tillæg af Aktstykker. (1676) s. 149 ff. Jfr. H. Schück (1976) s. 238 nr. 85 og E. Lönnroth (1934) s. 229.

⁷⁹ S. Imsen i *Norges Historie* IV (1977) s. 390.

⁸⁰ Gottfr. Carlsson (1941) s. 537.

kongen og hans råder, selv om smidighed fra begge parter hindrede brud. Det drejer sig om kong Christoffers formæling med Dorothea af Brandenburg i København i september 1445.

Dorothea Nordens dronning

I september 1445 lod kong Christoffer afholde en storstilet dobbeltfest i København, hans foretrukne residens. Som gæster havde han stævnet det fornemste aristokrati af gejstlige og verdslige fra hele Norden; de skulle møde i fineste skrud og med følge. Desuden havde han indbudt talrige fyrster, fortrinsvis tyske, samt repræsentanter for Den tyske Orden og hansestæderne. Festen skulle tjene til at præsentere hans unge brud, den kun 15-årige Dorothea, datter af markgrev Johan af Brandenburg, og samtidig ønskede Christoffer vel at demonstrere sit fællesnordiske monarki endnu prægtigere end ved sin egen kroningsfest.⁸¹ Formælingen fandt sted i Vor Frue kirke den 12. september, hvor ærkebiskop Tue af Lund udførte vielsen. To dage senere fandt hendes kroning sted i samme kirke, og kongen lod denne gang en svensk og en norsk biskop bistå den danske ærkebiskop, og lod hende krone med den kosteligste guldkrone i Vadstena kloster, antagelig den som Nordens tidligere dronning Filippa bar, og som hun testamenterede til Vadstena. Kroningen var således en demonstrativ tilkendegivelse af Nordens enhed som i 1397 og 1406.⁸²

Hvad der fuldendtes ved dobbeltfesten var fra først til sidst udtryk for kong Christoffers ønsker og planlægning; valg af brud, ægteskabsforhandlingerne og hele festens karakter, herunder specielt kroningens form, om end den forud må være tiltrådt af hans råder. Bruden var sikkert et personligt valg, en befæstelse af Wittelbachernes nære venskab med slægten Hohenzollern, som de tidligere havde været indgiftet med. Yderligere var valget måske tilskyndet ved udsigten til i Brandenburg at få en forbundsfælle i den østbaltiske politik. Ægteskabsplanen skal være indledt under Christoffers deltagelse i det tyske fyrstemøde i Wilsnack i 1443, men den endelige aftale kom først i stand i april 1445, et par måneder efter at kirkens dispensation for for nært slægtskab var opnået. Det skete under et møde på Ålholm slot mellem kong Christoffer og markgrev Johan. Nordiske råder var tilstede og var med i forhandlinger

⁸¹ Vedrørende begivenhederne omkring Christoffers og Dorotheas bryllup se Gottfr. Carlsson (1941) s. 533 ff. og endvidere Jens E. Olesen (1980) s. 303 ff.

⁸² *Hanserecesse* 2. r. III nr. 205 § 5. *Scriptores Rerum Suecicarum* I s. 162. *Karlskrönikan* v. 7126 f.

om midler til at tvinge kong Erik til fred og få en løsning på Gotlandsproblemet. Også hanseatiske udsendinge deltog og fik løfte om stadfæstelse af deres svenske og norske privilegier til september ved bryllupsfesten i København.⁸³ De nordiske råder har dog næppe været indviet i de intime planer, som Christoffer havde med markgreven om, at denne skulle søge at opnå et forbund eller et venskabeligt forhold til højmasteren for Den tyske Orden.⁸⁴

Dronningens kroning giver symbolsk udtryk for kong Christoffers stædige fastholden af størst mulig unionelt fællesskab, og samme indstilling bekræftes mere konkret ved hans tildeling af morgengave, der tildelte dronningen et anseligt livgeding, ligeligt fordelt på de tre riger: I Danmark slottene Haraldsborg og Skjoldenæs med købstæderne Roskilde og Ringsted, i Sverige Örebro slot med landskaberne Närke og Värmland og i Norge hele Jämtland. Dronningens morgengavebrev af 15. september er nemlig en enkeltudfærdigelse (bevaret i original) af kongen og alene forsynet med hans sekret; men af teksten fremgår det, at morgengaven er tildelt efter forhandling med og med råd af rigernes råder. Efter kong Christoffers død nægtede kong Karl Knutsson og det svenske rigsråd at udlevere det svenske livgeding til dronning Dorothea med den begrundelse, at det ikke var godkendt af rigsrådet, men senere, i 1458 da Dorothea påny var anerkendt dronning, anerkendtes rådets godkendelse.⁸⁵ Moderne svenske historikere har stillet sig tvivlende over for rådernes godkendelse; men argumentet, at bortgivelsen af slot og landskab strider mod landsloven (G. Carlsson), er rettere et argument for ægthed, da bestemmelsen om, at Dorothea i tilfælde af ophold uden for rigerne i stedet skulle have en indløsningssum på 45.000 rhinske gylden, snarest må tolkes som et vidnesbyrd om kongens kompromis med råderne.⁸⁶ At morgengavebrevet tidligt blev overgivet til forvaring i Lübeck, der den 7. januar 1466 udstedte en vidisse af det, er der heller intet fordægtigt ved, og bør ikke opfattes som tegn på falskhed; der behøver blot at være tale om en naturlig sikring af dronningens ejendomsret i tilfælde af kongens død. Derimod er det muligt, at divergenser

⁸³ Ålholmforhandling i marts og april: *Hanserecesse* 2. r. III s. 89.

⁸⁴ G.A. Lögdberg: *De Nordiska Konungarna och Tyska Orden 1441-1457* (1935) s. 53.

⁸⁵ Dronning Dorotheas morgengavebrev af 15. september 1445: *Rydberg III Bihang* s. 646 = *Norges gamle Love* 2. r. I nr. 135. Kong Christiern Is og det svenske rigsråds stadfæstelse af morgengavebrevet 29. maj 1458: *Rydberg III Bihang* s. 647 nr. 3.

⁸⁶ Gottfr. Carlsson: *Drottning Dorotheas svenska Morgengåfva* (Sv. HT 31, 1911, s. 238-268). Se også Gottfr. Carlsson i *Sveriges historia till våra dagar III:1* s. 535. Jfr. Kumlien (1933) s. 214 og s. 241. Se heroverfor E. Lönnroth (1934) s. 220 n. 6.

med råderne om livgedinget kan have været medvirkende årsag til denne sikring.⁸⁷

Også ud over vidnesbyrd, tendentiøse beretninger og samtidige indberetninger kan der spores modsætninger mellem kongen og hans råder under festlighederne i København. Fra første færd omgav kong Christoffer sig med bayrere, der virkede som hans råder og hofembedsmænd, og det er sandsynligt, at tallet voksede, da han i 1443 blev regerende hertug i Bayern. I alle tilfælde skabte deres antal og deres indflydelse irritation og uvilje inden for det nordiske aristokrati, der med eller uden grund følte sig sat til side. Hertil kom under bryllups- og kroningsfesten en stærk misfornøjelse over det stærke og feterede tyske islæt, som forvandlede hengemt uvilje til åben kritik med det resultat, at Christoffer måtte udnævne en dansk kammermester og sende en del af de bayerske hoffolk hjem. Under de politiske forhandlinger kom det samtidig til sammenstød mellem kongens og hans rådets opfattelser. Det finder klare udtryk i forholdet til hansestæderne, hvor kongen ikke ville følge nordmændenes hårde linie. Årsagen var tydeligt nok, at kong Christoffer var interesseret i at vinde deres bistand eller velvillige neutralitet i unionsmonarkiets østbaltiske politik og derfor midlertidigt så bort fra sin sædvanlige antihanseatiske kurs, der fuldstændigt dominerede nordmændene. Og hermed er vi nået frem til Gotlandsproblemet, der som et brændpunkt samler alle tråde i unionens og Christoffers personlige udenrigspolitik gennem hele hans ganske vist meget korte regering.

⁸⁷ Vidisse af 7. januar 1466: *Lübeckisches Urkundenbuch* VIII nr. 312.

SUMMARY

Christopher of Bavaria as King of Denmark, Sweden and Norway

At Aksel E. Christensen's death in 1981, he had completed a continuation of the monograph: »The Union of Kalmar and Nordic Politics 1319-1439« (1980). This article, covering the period 1439-48, constitutes the first quarter of the posthumous manuscript.

Firstly, it treats the complicated course of events in detail which made Christopher, born in Germany, King of Denmark, Norway and Sweden as a continuation of the Union between the Nordic countries, which was established 1397 in Kalmar. It is shown that Christopher's plan quickly to establish a strong monarchy in the Union was impeded by Denmark's politico-commercial status as well as the peasant risings in the spring of 1441. As a result, each country had their own elections of king and, thus, there were no common Act of Union and coronation. On the contrary, Christopher had to meet the Swedish demand to grant each kingdom independence and influence in the Council (Rigsråd). This prevented Christopher from establishing a common Nordic Council.

Subsequently, the Nordic co-operation was limited to Nordic assemblies and bilateral treaties, and this is explained by the Swedish demands for independence as expressed in King Christopher's provisional royal vow.

Consequently, the Union never functioned with a central Government, nor as an association of states but as a limited Nordic defensive alliance. In all of the three kingdoms, the members of the Rigsråd got significant political influence as they cooperated successfully with the King.

Translated by Signe Juul